

**INFORMATION
REGULATOR
(SOUTH AFRICA)**

*Ensuring protection of your personal information
and effective access to information*

TLHAHLI

**YA GO LAETŠA TŠHOMIŠO
YA MOLAO 2 WA 2000, WO O HLABOLOTŠWENG
KA GA TLHOHLELETŠO YA PHIHLELELO YA TSHEDIMOŠO**

SEPEDI

TABLE OF CONTENTS

KETAPELE KA MODULASETULO	3
MOLAETŠA WA TEMOŠO	4
1. LENANEO LA DIAKERONIMI LE DIKHUTSHWAFATSO	4
2. MAREO A A BOHLOKWA A HLAOSWA KA MOKGWA LE KA TSELA YE E KWIŠIŠEGANG	4
3. DINTLHA TŠA GO IKGOKAGANYA TŠA MOLAODI	8
4. MOHOLA WA TLHAHLI YE YA PAIA	9
5. KA GA PAIA	10
6. DINEPO TŠA PAIA	11
7. GO HLONGWA GA MOLAODI WA TSHEDIMOŠO	16
8. TEMA YA MOLAODI WA TSHEDIMOŠO	17
9. GO DIRA KGOPELO YA GO BONA KGATIŠO	18
10. DINTLHA TŠA GO IKGOKAGANYA LE BAHLANKEDI BA TSHEDIMOŠO	22
11. TSHEPEDIŠO YA GO DIRA KGOPELO YA GO HWETŠA TSHEDIMOŠO	23
12. KE MANG A KA DIRANG KGOPELO YA PAIA?	24
13. KGOPELO E KA DIRWA MO GO MANG?	25
14. GO TLATŠA FOROMO	25
15. DITEFELO TŠE DI AMEGANG	29
16. NAA MOHLANKEDI WA TSHEDIMOŠO O TLA THUŠA MODIRAKGOPELO GO DIRA ...	30
17. THUŠO YE E LENG GONA GO MOLAODI WA TSHEDIMOŠO MABAPI LE PAIA LE POPIA	32
18. NAA MOHLANKEDI WA TSHEDIMOŠO A KA OKETŠA DINAKO TŠE DI AMEGANG?	33
19. DIKARABO TŠA KGOPELO YA TSHEDIMOŠO	33
20. PHATLALATŠO YE E GAPELETŠAGO YA DIKGATIŠO GO THUŠA BATHO	38
21. TSHEPEDIŠO YA YA GO TSEBIŠA LELOKO LA BORARO	38
22. DIKGATO TŠA SEMOLAO KGAHLANONG LE DIPHETHO GOBA GO PALELWA KE GO ...	39
23. NGONGOREGO GO MOLAODI WA TSHEDIMOŠO	47
24. KGOPELO GO LEKGOTLATSHEKELO	52
25. TAEKERAMO YA MOKGWATSHPETŠO WA KGOPELO YA PAIA	55
26. MELAWANA YE E DIRILWENG GO YA KA KAROLO 92 YA PAIA	57
27. DINTLHA TŠA MELAO YE BOHLOKWA, MELAWANA, DITSEBIŠO LE DITEBOGO	58

PAIA GUIDE

KETAPELE KA MODULASETULO

Molaotheo wa Repapoliki ya Afrika Borwa, 1996¹ ("Molaotheo") o bontšha gore Afrika Borwa ke naga ye e ikemetšeng le ya temokerasi ye e theilweng mo kgatelopeleng ya ditokelo tša botho le maikarabelo, e arabelang le go ba le mokgwatshepetšo woo o sa fihling selo bjalo ka ditekanyetšo tša ona bjalo ka mmušo. Pele Afrika Borwa e hwetša tokologo ya molaotheo woo o kgonthišišago Melao ya Ditokelo, mokgwatshepetšo wa mmušo ka Afrika Borwa go tše dingwe, o itemogetše mokgwa wa diphiri, go hloka maikarabelo mo mekgahlong ya setšhaba le ya phoraebete yeo gantši e feleleditšego e laetša tlhorišo ya maatla le kgatako ya ditokelo tša botho. Ke ka lebaka leo Karolo ya 32(1) ya Molao wa Ditokelo ka Molaotheong, o laetša tokelo ya Phihlelelo ya tshedimošo yeo e tshweregogo ke mmušo; le tshedimošo yengwe le yengwe yeo e tshweregogo ke motho o mongwe yeo e nyakwago go ka šomišwa goba go šireletša yengwe ya ditokelo. Karolo 32(2) ya molaotheo ka go le lengwe o kgatha tema go Melao ya setšhaba yeo e tlo fago maatla go tokelo ye, ka go hlompha, go šireletša, go tšwetsapele le go fihelela tokelo ye.

Molao wa Tlhohleletšo ya Phihlelelo ya Tshedimošo wa 2 wa 2000 (go tloga mo re tla o bitša "**PAIA**", goba "Molao" ka go fetolelana), ka ge tlabolotšwe, ke molao ya bosetšhaba yeo e hlomiwa go dumalana le karolo ya 32(2) ya molaotheo yeo e laeditšwego ka godimo .

Maikemišetšo a **PAIA**, ke go adimiša setšo sa go hloka diphiri le go tšea maikarabelo go mekgahlo ya setšhaba le ya phoraebete. E dira se go fa tokelo ya go fihlelela tshedimošo le go tšwetsapele setšhaba seo e lego gore Afrika Borwa e tla fihlelela tshedimošo yeo e tla ba kgontšhago go ka e šomiša moo go lekanego le go go šireletša ditokelo tša bona le go bontšha nepo ya Afrika Borwa ya go go ba le temokherasi yeo batho ba tšeago karolo go yona.

Tlhahlo ye ya **PAIA** e dirilwe go laetša boikarabelo bja Molaodi wa Tshedimošo ("Molaodi") ka fase ga Karolo ya 10 ya **PAIA**, ye e nyajkang gore Molaodi a tlhable le go dira tlhahlo Ye e bonwang le go rulaganywa ke Khomishene ya Afrika Borwa ya Ditokelo tša Batho.

Tlhahlo ye e dirilwe gore e hlahle, e šomišege bokaone, e šomiše ke motho ofe goba ofe yoo a ratago go ka šomisa tokelo ya gagwe yeo e lego ka gare ga **PAIA** le go šireletša ke Molao wa Tšhireletso ya Tshedimošo ya ka bo wena, 2013.

Adv Pansy Tlakula

MODULASETULO WA MOLAODI WA TSHEDIMOŠO

¹ Molaotheo wa Repapoliki ya Afrika Borwa, 1996 (Molao 108 wa 1996)

MOLAETŠA WA TEMOŠO

Tlhahlo ye ga e imolle mošomiši wa yona go maikarabelo a gagwe a go ka šomiša mabokgoni a gagwe le go hlokomela dinyakwa tšeo di theilwego ke molao. Gape, tlhalo ye ga e efe maele a semolao gape maikemišetšo a yona ga se go ema lebakela la **PAIA** goba Melawana yeo e beilwego ka fase ga **PAIA**.

1. LENANEO LA DIAKERONIMI LE DIKHUTSHWAFATSO

CEO	Mohlankedimogolo
CFO	Mohlankedimogolo wa tsa Ditšhelete
Constitution	Molaotheo wa Repapoliki ya Afrika Borwa, Molao 108 wa 1996
DIO	Motlatšamohlankedi wa Tshedimošo
Doj & CD	Lefapha la Tshokollo le Tlhabolo ya Molaotheo
IO	Mohlankedi wa Tshedimošo
Maloko	Maloko a Molaodi wa Tshedimošo
Tona	Tona ya Tshokoloi le Ditirelo tsa Kgopololo
PAIA	Molao Wa bo 2 Wa 2000 wa Thotleletšo ya Pihlelelo ya Tshedimošo, yeo e tlhabotšweng
PAJA	Molao wa Thotleletšo ya Tshepedišo ya tshokollo, 2000
PFMA	Malao wa 1 wa 1999 wa taolo ya mašeng a Setšhaba woo tlhabotšwego
POPIA	Molao wa 4 wa 2013 wa Tšhireletšo ya Tshedimošo ya Sephiri
Molaodi	Molaodi wa Tshedimošo
SAHRC	Khomišene ya Afrika Borwa ya Ditokelo tša Batho

2. MAREO A A BOHLOKWA A HLAOSWA KA MOKGWA LE KA TSELA YE E KWIŠIŠEGANG

Lereo	Tlhaloso
Tefelo ya go Bona Tshedimošo	Tefelo ye ya go bona tshedimošo e phatelwa ke mokgopedi go mokgahlo yo a kgopelang tshedimošo go wona, go patela ditshenyagalelo tša go nyaka le go dira dikhopi tša dikgatišo tše o di kgopelang. Tšhelete ya go patelwa hlaloswa ke molawana.
Motsamaiši	Ke lekala la Pušo goba motho ofe wa tlhago goba lekala mo go tša molao yo a tšiang kgato ya mošomo ya botsamaiši.

Lereo**Tlhaloso****Mošomo wa botsamaiši**

Ke sephetho seo se dirwang, goba go palelwa ke go dira sephetho, ga

- (a) lekala la Pušo, ge:
- (i) le šomiša maatla go dumalana le Molaotheo goba molaotheo wa porofense, goba
  - (ii) le šomiša maatla goba le dira mošomo ya setšhaba go tsamaišana le molao, goba
- (b) motho wa tlhago goba lekala mo go tša molao, ka ntle ga lekala la Pušo, ge a šomiša maatla goba a dira mošomo ya setšhaba temaneng le kgokagantšho yeo e fang tlhohleletšo.

ye e amang kudu ditokelo tša motho ofe le tše di amang molao ka twii goba gannyane.

Motho yo a Filwego tokelo

Motho yo a filwego tokelo ke motho yo a dirang kgopelo mo legatong la motho yo mongwe, le yo a tlhomilweng semolao go dira bjalo.

Dikgatišo tše di Bonwang ntle le kgopelo

Tšeo ke dikgatišo tše mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete o tla di fang mokgopedi ka ntle ga gore a tsenye kgopelo. Dikgatišo tšeo di ngwadilwe mo 'Tsebišong ya go ithaopela go senola tshedimošo', ye e swanetšeng go fihlelelwa ke batho ka moka.

Mong wa tshedimošo Ke motho yo tshedimošo ya ka ga yena e mo amang.

Matšatši

Ka morago ga ge go bontšhitšwe e le 'letšatši la mošomo' mo karolong ya **PAIA**, letšatši le tsewa e le letšatši le le tlwaelegileng. Go bala nako, letšatši le kgopelo e bonwang ka lone ga le akareetšwe, gomme letšatši le letšatsš morago ga moo le a akaretšwa go akaretša mafelong a beke le matšatši a boikhutšo go fihla ka letšatši la mafefelo. Ge letsatsi la mafefelo la go araba kgopelo e le Sontaga goba letšatši la boikhutšo, letšatši le le latelang le tšewa bjale ka letšatši la bofelo.

Kgopelo e Gannwe

Ge go sa bonwa karabo mo nakong ye e beilweng, seo se hlahoswa bjale ka 'kgopelo e gannwe'.

Foromo 2

Foromo yeo e hlahoswa ke molawana gomme e swanetše go šomišwago go kgopela go bona tshedimošo ye e leng go mokgahlo wa Pušo goba wa poraebete.

Foromo 4

Foromo yeo e hlahoswa ke molawana gomme e swanetše go šomišwago ge o na le ngongorego ka sephetho se se dirilweng ke mokgahlo wa setšhaba temaneng le go kgopela go fihlelela tshedimošo.

Lereo**Tlhaloso****Tlhahli**

Tlhahli yeo, e dirilweng ka go latelela karolo 10 ya **PAIA** bjale e tlhabolotšwe, ye e nyakang go thuša motho yo a nyakang go šomiša tokelo efe ye e hlalotšwang mo **PAIA** le Molao wa Tšhireletšo ya Tshedimošo ya bo Wena, 2013.

Mohlankedi wa Tshedimošo

Mohlankedi wa Tshedimošo ke motho yo a nang le tumelelo ya go šogana le dikgopelo tša **PAIA**. Tše di latelang ke dikgetho tša Bahlankedi ba Tshedimošo ba Mokgahlo mongwe le mongwe yo o rileng -

Mokgahlo wa Pušo goba Lekala la Pušo (bjale go hlalotšwa mo karolo 239 ya Molaotheo)	Lefapha la Bosetšhaba	Mohlahlhli-Kakaretšo goba motho yo a direlang mo maemong ao
	Botsamaiši wa Porofense	Hlogo ya Lefapha goba motho yo a direlang mo maemong ao.
	Mmasepala	Motsamaiši wa Mmasepala goba motho yo a šomelang mo maemong ao.
	Ditheo tša Pušo tše di ngwadilwego mo Mokgwatshepetšong wa PFMA 1, 2, 3A, 3B, 3C LE 3D	Mokhuduthamagamogolo goba motho yo a direlang mo maemong ao.
Mokgahlo wa Poraebete	Motho wa Tlhago	Motho ge a le noši yo a dirang dithekišo, kgwebo goba porofeshene efe, gomme a le mo maemong ao fela, e seng bokgoni ba gagwe
	Semphato	Molekane ofe wa semphato goba motho ofe yo a tlhomilweng semolao ke semphato.
	Mokgahlo wa Sepolotiki	Moetapele wa lekoko la sepolotiki goba motho ofe yo a tlhomilweng semolao ke moetapele yoo.

Mohlankedi wa Tshedimošo

	Matho wa tša Molao	<p>Mokhuduthamakgamogolo goba Motsamaišimogolo goba Mohlankedi yo a lekanang ka kemo le motho mo wa molao goba motho ofe yo a tlhomilweng semolao ke Mohlankedi yoo.</p> <p>ELA TLHOKO: Mokhuduthamagamogolo goba Mohlankedi yo a lekanang ka kemo a ka fa motho ofe wa tlhago maemo a go ba Mohlankedi wa Tshedimošo wa Mokgahlo wa Poraebete.</p>
--	--------------------	--

Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo

Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo ke motho yo a tlhomilweng goba yo a rometšweng ke Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa Pušo go thuša mokgopedi ka kgopelo ya gagwe ya tshedimošo, le yo Mohlankedi wa Tshedimošo a ka mo abelang maatla a mangwe a **PAIA**.

ELA TLHOKO: Le ge mokgahlo wa Pušo e le yena fela a ka hlomang goba go roma Mo(Ba)tlatša Mohlankedi wa Tshedimošo, go ya ka karolo 17(1) ya **PAIA**, Molao wa Tšhireletšo ya Tshedimošoya Botho, 2013 ("**POPIA**") o aba maatla a go romela Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo go lekala la poraebete, go ya ka karolo 56(1).

Molaodi wa Tshedimošo

Go ya ka karolo 39 ya **POPIA**, Kantoro ya Molaodi wa Tshedimošo e tlhomilwe go hlokomela le go tsentšha mošomong go tsamaišana le **POPIA** le **PAIA**. Mo Tlhahling yeo, Kantoro ya Molaodi wa Tshedimošo goba Molaodi wa Tshedimošo bitšwa Molaodi.

Ngongorego

Ngongoreg ke mokgwatshepetšo ya go lwa sephetho se se dirilweng mo kgopelong ya **PAIA** go mokgahlo wa setšhaba, ye e swanetšeng go dirwa pele sephetho se dirwa go Molaodi goba go lekgotlatshekelo le le nang le maatla.

Mokgahlo wa Poraebete

Mokgahlo wa poraebete ke motho, khamphani goba setlamo se sengwe sa semolao se e leng sa thekišo, kgwebo goba porofeshene, go akaretša mokgahlo wa sepolotiki.

Lereo

Tlhaloso

Mokgahlo wa setšhaba

Mokgahlo wa setšhaba o ra lefapha la Pušo goba modiredi goba setheo se sengwe, se se dirang mošomo wa mmušo. Gomme gona, dingongorego tša gona yengwe le yengwe ye e leng “mokgahlo wa setšhaba” se fetoletše go “Pušo”, go efoga go hlolahlakano le mekgahlo ya Pušo ye boipobolo ba gona bo sa direng mo go yona.

Kgatišo

Kgatišo ke tshedimošo yengwe le yengwe ye e gatišitšwego go sa kgathaletšege mofuta, go akaretša mohlala, ditlankana tse di ngwadilwego, dilo tše di theeletswago, tsa dijithale goba bidio. Kgatišo ye e kgopelwang mo mokgahlong wa setšhaba le wa poraebete go ya go kgatišo ye e mo mokgahlong go sa kgathaletšege gore a mokgahlo yoo o dirile kgatišo yeo.

Melawana

PAIA e dumelela Tona go ntšha melawana ye e tlaleletšang Molao, ye e swanetšeng go phatlalatšwa mo Kaseteng ya Pušo, gomme e akaretša ditaba tše di bjale diforomo tše di swanetšeng go šomišwago le ditefelo tše di ka nyakiwang mo dithulaganyong tše dingwe.

Bolaodi ba Maleba

PAIA e šomiša lereo ‘bolaodi ba maleba’ go hlalosa motho yo a leng mo Pušong ya Bosetšhaba, ya Porofense le ya Selegae yo boipobolo ba gona bo swanetšeng go dirwa mo go yena, gomme gantši ke moeteapele wa sepolotiki wa mokgahlo o o amegang (mošomo yeo e ka fiwa yo mongwe wa semolao).

3. DINTLHA TŠA GO IKGOKAGANYA TŠA MOLAODI

Mohlankedi wa Tshedimošo

Mokhuduthamagamogolo:

Morulalaganyi:

Imeile:

Mr. Mosalanyane Mosala

Ms Ntombizodwa Harrieth Rikhotso

NtoRikhotso@justice.gov.za

Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo:

Imeile:

Ms. Varsha Sewlal

VarSewlal@justice.gov.za

Aterese ya Lefelo:

JD House, 27 Stiemens Street
Braamfontein
Johannesburg
2001

Aterese ya Poso:

P.O. Box 31533
Braamfontein
Johannesburg
2017

Telephone:

010 023 5200

4. MOHOLA WA TLHAHLI YE YA PAIA

- 4.1 Moholo wa tlhahli ye ke go fa tshedimošo ye e tlhokwang ke motho yo mongwe le yo mongwe yo a nyakang go šomiša tokelo yeo go boletwang ka yona ka mo Molao wa 2000 wa Tlhohleletšo ya Pihlelelo ya Tshedimošo (**PAIA**) le Molao wa Tšhireletšo ya Tshedimošo ya tša Botho, 2013 ("**POPIA**"). Motho ofe, go sa kgathale botšo bja gagwe, a ka tsentsha kgopelo ya go fihlelela tshedimošo ka fase ga **PAIA**.
- 4.2 Tlhahli ye e tla thuša kudu motho, yo gape a bitšwang mong wa tshedimošo, gore a ka fihlelela bbjang tshedimošo ya gagwe ya go tsamaišana le karolo 23 ya **POPIA**. Ka fase ga **POPIA**, motho goba mong wa tshedimošo o na le tokelo ya -
- 4.2.1 go kgopela lekoko leo le rwelego maikarabelo, kante le go lefela, le ge lekoko le le ikarabelelang le na le tshedimošo ya gagwe goba aowa, le
- 4.2.2 go kgopela lekoko leo le rwelego maikarebelo kgatišo goba tlhaloso ya tshedimošo ya gagwe goba ka mong wa tshedimošo, yo e lego morwadi wa maikarebelo, go akaretša tshedimošo ka wa legato la boraro, goba dihlopha ka moka tše tharo tšeo di nago, di bilego le maloka a go fihlelela tshedimošo;
- 4.2.3 go kgopela lekoko le le rwelego maikarebelo go -
- (a) phošolla goba go phumula tshedimošo ka mong yeo a itshwereco goba ka fase ga gagwe yeo e sego ya maleba, e sa hlokegeng, ya pheteletšonnete, e fitilego ke nako, e sego ya felela, e sa kgodišigo goba e hweditšwego ka mokgwa woo e sego wa semolao; goba
- (b) phumula goba go ntšha kgatišo ya tshedimošo ya mong yeo motho yoo a rwelego maikarabelo a senago le maloka a go ka e hwetša.
- 4.3 Gape Tlhahli ye e tla thuša motho yo a nyakago go fihlelela dikgatišo ka fase ga **PAIA**. Gape Tlhahli e tla thuša bakgopedi go:
- 4.3.1 kwišiša **PAIA**, moholo le mošomo wa yona;
- 4.3.2 ithuta tshepidišo ka kgato ka kgato ya go dira kgopelo le dipeakanyo tša tlaleletšo tša go tshepidišo yeo;
- 4.3.3 ithuta mehuta ka moka ya tshedimošo yeo e ka kgopelwang ge go šomišwa **PAIA**;
- 4.3.4 kwišiša tshepidišo yeo mokgopedi a ka e šomisago go ntšha tlebo ya gagwe ge a sa dumelelane le kgopelo yeo a e kgopetšego;

- 4.3.5 tsebišwa diphetogo tšeo di tla tšwelelang go **PAIA** ge **POPIA** e šoma ka botlalo.
- 4.4 Gape Tlhahli ye e tla thuša batho go kwišiša go laetša ngongorego go fihlelelwa ga dikgatišo tša bona goba go tšea karolo go fihleleleng dikgatišo tša bona.

5. KA GA PAIA

- 5.1 Tokelo ya go fihlelela tshedimošo ke "yengwe ya mekgwa ya go gapeletša dinepo tša molaotheo wa phuthuloga, go hloka sephiri, gotšea karolo le go rwala maikarabelo². Dinepo tšeo di laeditšwego tša molaotheo di ka se hwetšagele ge mmušo e le ona o le nnoši wa go ba le tshedimošo ya go laetša dikgato le dipheho tša ona. Ka gona, khwetšo ya tshedimošo ga e bohlokwa fela go tšeyeng karolo go temokerasi, gape e godiša le tshepo ya setšhaba go mmušo le go laetša bonnete. Tše dingwe tša dikholego tša go hwetša tshedimošo, ke gp fokotša bomenemene le maitshwaro a mabe a mmušo.
- 5.2 Ge Molaotheo wa Afrika Borwa o be o sa thalwa ka nako ye e latelago go phuhlama ga kgethologanyo ka bo 1990, mekgatlo le batho ba mehutahuta ba ile ba dira lesolo la go tsenywa ga tokelo ya phihlelelo ya tshedimošo. Go be go holofelwa gore go tsenywa ga tokelo ye ka gare ga Molao wa Ditokelo - e lego Kgaolo ya 2 ya Molaotheo – go tla netefatša gore dikgatako tša botho tša go swana le Kgethologanyo di ka se tsoge di hlagile gape le gatee ka ge mmušo le mekgatlo ya phraebete e ka gapeletšega go dira ka mokgwa wa boikarabelo le wa go hloka sephiri ka go fa phihlelelo go tshedimošo, gomme ka go realo e tla palelwa ke go fihla sephiri seo se hlomilego maemo ao Kgethologanyo e hlagilego ka fase ga ona. Go bonwe go le bohlokwa go ka dira setšo sa go ba le toka seo se tla laetšago kamono ya toka magareng ga setšhaba le ba pušo. Mo melatong yeo e sego ya kgale³ go šogana le potšišo ya gore motho yoo a tshweregona le maloka a go ka hwetša tshedimošo ka moka ya tokete ya molato wa gagwe go maphodisa. Jones J o lemoga bohlokwa ba seo ka mokgwa yo:

“Mohola ... ke go se akaretše mokgwa wa kgale wa tshepedišo ya tša taolo, mokgwa wo o bego o kgontšha mmušo go hloka maikarabelo ka go gana go ntšha tshedimošo le ge e le gore e tla thuša goba go širetsa ditokelo tsa motho. Mohola wa se ke go efoga dilo tše bjalo [...] Go laetša tekatekano le go hloka sephiri ka go hlohleletša tshepho go setšhaba mo taolong ya merere ya setšhaba ka kakaretšo. Tshepho ye ke yengwe ya dika pušo ya setšhaba sa temokherasi yeo e tlišago ke molaotheo”.

² Molao wa Tshpetšo ya Hoexter 94

³ 1994 (1) SACR 635 (E)

- 5.3 Karolo ya 32 e ukame tokelo ya go fihlelela tshedimošo yeo e swerwego kebobedi dihlongwa tša setšhaba le tša phraebete. Karolo ya 32 le yona e ile ya bolela gore melao e swanetše go hlangwa go dira gore go be le tokelo ya go fihlelela tshedimošo ka go fa dintlha ka botlalo ka ga ka fao tshedimošo ye e tšwago go dihlongwa tša setšhaba le tša phraebete e ka fihlelelwago ka gona, le go fa tshedimošo go tšwela pele ka ga mabaka ao ka ona sehlongwa sa setšhaba le sa phoraebete di ka ganago phihlelelo go tshedimošo.
- 5.4 **PAIA** e hlogwilwe ka mabaka ao a bontšhitšwego a ka godimo a morero woo o theilwego wa molaotheo, yoo karolo ya gona e tllilego ka maatla ka Tlhakola 2001. Yeo peleng e bego o dumela go “go diphiri le go setšo sa go arabele” nakong pele-ga temokherasi, yeo e bolelago gore nepo ya **PAIA** ke go “adima setšo sa go hloka diphiri le go tšea boikarabelo go dihlongwa tša setšhaba le tsa phoraebete.”
- 5.5 **PAIA** e diretšwe go fa motho tokelo ya go fihlelela tshedimošo le go ikarabela. E diretšwe go matlafatša batho go ka šomiša molao, gape le go thuša ka go sepediša kgopelo ya go ka fihlelela tshedimošo ka mekgwa ya go fapana. Motho ga a hloki moemedi wa molao go ka dira kgopelo ya go fihlelela tshedimošo go ya le ka **PAIA**.

6. DINEPO TŠA PAIA

- 6.1 Dinepo tša **PAIA** ga se tša direlwa go ema legatong la tokelo ya molaotheo, eupša go fa tšwelopele go tokelo ya karolo ya 32 ya magomo a go kwagala, le ka mokgwa yoo e lego gore o tliša tekano ditokelong tšeo di lego ka gare ga molaotheo. E holofela go tšwetšapele setšo sa ditokelo tša botho le toka ya sellegae go batho, mo lefapheng la setšhaba le la phoraebete. **PAIA** e nyaka go tšwetšapele go hloka sephiri, boikarabelo le bolaodi bjo bo nyakegang go mafapha ka moka (bobedi phoraebete le ya setšhaba) ka go matlafatša batho gore ba kwišiše ditokelo tša bona tša go fihlelela tshedimošo, ba tšea karolo go tšona, bobedi ba di lebeledišiše le go boledišana ka tšona, le go tšea diphetho tša go ba ama.
- 6.2 Tokelo ya phihlelelo ya tshedimošo ke tokelo ya maatla kudu ya tokelo ya molaotheo, gomme e thuša batho go lemoga ditokelo tše dingwe. Motho a ka e šomiša go thuša go hlokomela le go lekola kabo ya ditirelo tša mmušo, goba go fihlelela dikgatišo tša bogologolo tše di ka nyakegang.
- 6.3 Dinepo tša **PAIA** ke -
- 6.3.1 go tliša tokelo ya molaotheo ya go fihlelela -
- 6.3.1.1 tshedimošo efe yeo e tshwerweng ke Mmušo; le
- 6.3.1.2 tshedimošo efe yeo e tshwerweng ke motho yo mongwe le ye e nyakegang go šomišwa goba go šireletša ditokelo tše dingwe.

- Dinyakwa tša go sepelelena le tšhireletšo ya ditokelo tša tshedimošo di na le magomo ka motsogong a phoraebete. Mafapha a phoraebete ga ana le maemo a go hloka sephiri a go thatafa go swana le a setšhaba. Se se hlalosa go re, lefapha la phoraebete le na le maloka a go tshwara tshedimošo go lona, ntle le gore tshedimošo yeo e hlokega go šireletša ditokelo.
- Ka gona, go ya ka Karolo 8(1), **PAIA** e lemoga gore mokgahlo e ka ba wa "setšhaba" goba wa "poraeete" go ya le ka mohola wa Molao go lebeletšwe gore kgatišo ye go bolelwang ka yona "e amana le go dirišwa ga maatla goba tiragatšo ya mošomo ya mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete."

6.3.2 go diragatša tokelo yeo -

6.3.2.1 go lebeletšwe toka le magomo, go akaretša, eupša go sena le magomol, magomo a nepile tšhireletšo ya go kwagala ya sephiri, sephiri sa thekišo and tiragatšo, kgonagalo le pušo ye kaone; le

6.3.2.2 Ka mokgwa wa go lekanetša tokelo yeo le ditokelo tše dingwe, go akaretša ditokelo tša ka gare ga Molao wa Ditokelo ka Karolo 2 ya Molaotheo;

6.3.3 go diragatša maikarabelo a molaotheo a Pušo ka go godiša ditokelo tša batho le tokay a selegae, ka go akaretša mekgahlo ya setšhaba mo hlalosing ya 'mokgopedi', gomme magareng ga tše dingwe, go modumelela go filhelela tshedimošo mo mekgahlong ya poraebete ka morago ga go fihlelela dinyakwa tše nne tša Malao go akaretša boikarabelo bja mekgahlo ye mengwe ya setšhaba ka go le lengwe ba lebeletše kgahlego ya setshaba ;

6.3.4 go hlongwa boithaupi le mekgwa ya dinyakwa goba tshepidišo ya go tliša tokelo ye ka mokgwa wa go fihlelela dikgatišo mekgahlong ya setšhaba goba poraebete ntle le mathata, ka mokgwa wa go se bitše mašeleng a mantšhi goba go ema emiša motho; le

6.3.5 ka kakaretšo, go tšwetšapele go hloka sephiri, boikarabelo le pušo ya go tshepega go mekgahlo ya setšhaba le phoraebete ka, go akaretša eupša e sa gome, go matlafatšeng le go ruteng batho ka moka -

6.3.5.1 go kwišiša ditokelo tša bona go ya le ka Molao o gore ba kgone go šomiša ditokelo tša bona ka mekgahlong ya setšhaba goba poraebete;

6.3.5.2 go kwišiša mehola le ditshepetšo tša mekgahlo ya setšhaba le

6.3.5.3 Go lebeledišiša ka šedi, go tšea karolo, go tšea dipheho ka mekgahlo ya setšhaba yeo e amago ditokelo tša bona.

6.4 Molao wa Tlhabologo ya tlhohleletšo ya Pihhlelelo ya Tshedimošo, 2019

6.4.1 Mo go taba ya go re **My Kgetho yak e bohlokwa NPC Tona ya Toka le ditirelo tša Tshokollo le tše dingwe [2018] ZACC 17**, kantoro ya tša Molaotheo e tshwere go re “ Mmušo o ka fase ga molao yoo o laetšago go tšwa go balweng ga botse wa karolo 32, 19 le 7(2) wa Molaotheo wa go dira se sengwe le se sengwe se se ka kgonegang go hlalosa gabotse le ka tsela ye kaone tokelo ya pihhlelelo ya tshedimošo le tokelo ya go kgetha. Bontši bo laetša gore se ke ka baka la go re tokekolol ya go kgetha e swanetše e be tokelo ya ketho yeo e hlalose tšwe gabotse, gape gona le tswlano ye kolo magareng ga tokelo ya go kgetha le tokelo ya pihhlelelo ya tshedimošo, Le “ntle le go hwetša tshedimošo, bokgoni bja gor badudi ba dire kgetho yeo ba ikwišišago le tšea karolo go dipolotiki mo bophelo bo a nyenyefatšwa.”.Lekgotlatshekelo la Molaotheo le hlomamišitše taelo ya go fa molaotheo go laela Palamente go thlabolla **PAIA** le go tšeya kgato yeo e bonang e swanela go fa kgatišo, poloko le thulaganyo ya pihhlelelo ye e lokilego ya tshedimošo mo sekhwameng sa poraebete le mekgahlo ya sepolotiki le bonkgetheng ba ba ikemetšeng mo lobakeng la dikgwedi tše 18.

6.4.2 Go ya le ka seo se boletšwego ka godimo ka lekgotlatshekelo la molaotheo, ka 3 Phupu 2019, Moporesidente o ile a dumalana le Molao wa Tlhabolo ya Tlhohleletšo ya Pihhlelelo ya Tshedimošo, 2019 (Molao wa tlhabolo ya **PAIA** 2019⁴). Molao wa tlhabolo ya **PAIA** 2019 o akaretša lelokoko la sepolotiki mo tlhalošong ya mokgahlo wa poraebete, se se laetša gore moetapele wa lekoko la sepolotiki goba motho ofe fela yo a dumeletšwego semolao ke moetapele yoo ke Mohlankedi goba hlogo ya tshedimošo. Ka gona Molao wa tlhabolo ya **PAIA** 2019 o akaretša tokelo ya go fihlelela dikgatišo tša lekoko la sepolotiki.

6.4.3 Molao wa tlhabolo o fa tshedimošo ka ditefo tša poraebete ya mekgahlo ya sepolotiki le bonkgetheng ba go ikema maswanedi a go gatišwa, go bolokiwa le go fihlelelwa.

6.4.4 Go ya ka karolo 52A ya Molao wa tlhabolo ya **PAIA** 2019, hlogo ya mokgahlo wa sepolotiki e swanetšwe go dira le go boloka dikgatišo tša thušo ya tša mašeleng tše di fetang mašeleng ao a beilweng, ya **R100 000.00**, yeo e filwego mokgahlo wa sepolotiki mo ngwageng wa ditšhelete le boitsibišo bja batho goba ditlamo tšeo di ntšhitseng mašeleng . Gape, hlogo ya mokgahlo wa sepolotiki e swanetše go dira gore dikgatišo tša mokgahlo di be gona kotara yengwe le yengwe; gomme e boloke lebakeng la mengwaga ye mehlano morago ga gore dikgatišo tše go bolelwago ka tšone di dirwe.

⁴ Molao wa Tlhabologo ya Tlhohleletšo ya Pihhlelelo ya Tshedimošo, No. 31 wa 2019

6.4.5 Se se ra gore mo go Molao wa Mokotla wa Mokgahlo wa Sepolotiki o swanetše go hlalosa go Komiting ya Electoral, ga bjale Molao wo o tlhabolotšwego wa **PAIA** 2019 o akaretša gore o ka fihlelela dikgatišo go yo mongwe le mongwe yo fanego ka mašeleng a go feta **R100 000.00** go mokgahlo wa polotiki.

6.5 Melao ye megwe yeo e šireletšang tokelo ya phihlelelo ya tshedimošo

PAIA e gona mo gohle tikologong ya semolao, e diretšwe go dira “go tliša toka”. Go lemoga seo, **PAIA** e bolela gore molao o mongwe o ka kgonago go fa motho tsela ya go fihlelela tshedimošo yeo e sa hlokeng go tšeelwa matsapa a ka fase ga **PAIA**, o ka šomišwa⁵.

6.5.1 Molao wa Dikhampani 71 wa 2008

6.5.1.1 Karolo 26(1) ya Molao wa Dikhampani e fa motho yo a nang le kgahlego goba a ka bago le mohola go ditšhireletšong yeo e fiwang ke khampani ye e dirang letseno, goba yo e leng leloko la khampani ye e sa direng letseno, o na le tokelo ya go lebeledišiša le go dira khopi ya tshedimošo ye e leng mo dikgatišong tša khampani, kante le go lefa gob age o lefa e se be tefo ya go feta bonyane bjoo bo beilwego semolao go ka hwetsa tshedimošo ya kgatišo yeo ya kamphani.

6.5.1.2 Go ya ka karolo 26(7)(b) ya Molao wa Dikhampani, “ditokelo tša phihlelelo ya tshedimošo tše di tlhalositšweng mo karolong ye di a tlaleletša, gomme ga di eme legatong la ditokelolo tše motho a ka bago le tšona go fihlelela tshedimošo go ya le ka Molao wa Tlhohleletšo ya Phihlelelo ya Tshedimošo, 2000 (Molao No. 2 wa 2000)”.

6.5.2 Molao wa tefo ya mokgahlo wa polotiki, 2018 (Molao No. 6 wa 2018)

6.5.2.1 Sekhwama sa Polotiki se tsebiša thatafalo ya mekgwa ya melao ya tefelo ya ka thoko ya mekgahlo ka moka ya go ingwadisa ya polotiki, e ka ba e emetšwe ka letšiseleetšha ya tša bosetšhaba le tša porofense goba aowa. Se se akaretša magomo a ditekanyetso tša motswedi, bogolo le tšhomišo ya tšhelete ye e abilweng ke maloko a sepolotiki.

6.5.2.2 Go hlomamiša go se na le go khotiša le maikarabelo, makoko a sepolotiki a swanetše go tšhelete ka moka yeo e e amogetsweng ge e feta tšhelete ya go lekana **R100 000.00** go Khomishene ya Dikgetho ka dinako ka moka mo dikgwedi dingwe tše tharo (mmogo le pele ga dikgethokakaretšo).

⁵ Karolo 2(1) ya PAIA

- 6.5.2.3 Motho goba mokgahlo ofe o o fang lekoko la sepolotiki tšhelete ye e fetang **R100 000** ka ngwaga o swanetše go bega tšhelete yeo go Khomisheneng ya Dikgetho mo matšatšing a 30 a go aba tšhelete goba mo matšitšing 30 ao tšhelete yeo e filwego e feta **R100 000**.
- 6.5.2.4 Sa mafelelo, Molao wa Tefo ya Mkgahlo wa Sepolotiki o rwešwa Khomishene ya Dikgetho maikarabelo a gore dikgwedi tše dingwe le tše dingwe tše tharo e senole phatlalatša tšhelete yeo e begilweng ke mokgahlo wa sepolotiki le go bega ka ngwaga ka Palamenteng ka tšhelete ka moka yeo e filwego mokgahlo wa sepolotiki mo ngwageng.
- 6.5.3 Molao wa Tšhireletšo ya Tshedimošo ya Mong, 2013 (Molao No. 4 wa 2013)
- 6.5.3.1 Karolo 23 ya **POPIA** e fa mong wa tshedimošo tokeloya phihlelelo ya tshedimošo ye e filwego ke mokgahlo o o ikarabelelang, go akaretša tshedimošo ka boitšhupo bja batho ka moka ba boraro, goba mehuta ya batho ba boraro ba ba nang goba ba ba ileng ba ba le phihlelelo ya tshedimošo.
- 6.5.3.2 Se se ra gore ge **PAIA** e sa akaretšwa mo phihlelelong ya kgatišo ye e nang le tshedimošo ya mong ka mokgopeditshedimošo go ya ka Karolo 11(2), mong wa tshedimošo a ka kgopela -
- 6.5.3.2.1 phihlelelo ya tokelo ya mong, le/goba
- 6.5.3.2.2 boitšhupo bja batho ka moka ba boraro, le/goba mehuta ya batho ba boraro ba ba nang goba ba ba ileng ba ba le phihlelelo ya tshedimošo.
- 6.5.3.2.3 phošolla goba go phumula tshedimošo ka mong yeo a itshwereco goba ka fase ga gagwe yeo e sego ya maleba, e sa hlokegeng, ya pheteletšonnete, e fitilego ke nako, e sego ya felela, e sa kgodišigo goba e hweditšwego ka mokgwa woo e sego wa semolao; goba
- 6.5.3.2.4 kgatišo ya tshedimošo ya mong yeo motho yoo a rwelego maikarabelo a senago le maloka a go ka e hwetša
- 6.5.3.3 Mokgahlo o o ikarabelelang o ka gana go phatlalatša tshedimošo ka mong ge e kgopelwa, go dumelelana le mabaka a go gana ka phihlelelo ya dikgatišo, bjalo ka ge go hlalosiwa mo karolong ya 19.4 ka fase.

6.5.4 Molao 3 wa 2000 wa Tlhohleletšo ya Tsamaišo ya Toka

- 6.5.4.1 Molao o mongwe wo o lego bohlokwa ge o gopola molao wa phihlelelo ya tshedimošo ke Molao wa Tlhohleletšo ya Tsamaišo ya Toka (**PAJA**). **PAJA** e thuša tokelo ya kgato ya botsamaiši ye e lego molaong, e kwagalang le ye e sa gateleleng le tokelo ya mabaka a a ngwadilweng a kgato ya botsamaiši bjalo ka ge hlalositšwe mo karolo 33(2) ya Molaotheo⁶.
- 6.5.4.2 Go ya kamolao wa karolo 5(1) ya **PAJA**, motho ofe yo ditokelo tša gagwe di amilweng gape ke kgato ya botsamaiši le yo a sa fiwang mabaka a kgato eo, mo matšatšing a 90 morago ga temogo le motho a tsebilego kgato goba a ka bego a lebeletšwe gore o tseba kgato yeo, a ka kgopela motsamaiši yo a amegang go fa mabaka a a ngwadilweng a bothata bo. Mo matšatšing a 90 morago ga go amogela kgopelo, motsamaiši yo kgopelo e dirilweng mo go yena o swanetše go fa motho yoo mabaka a a kwagalang ao a ngwadilweng a kgato ya botsamaiši.

7. GO HLONGWA GA MOLAODI WA TSHEDIMOŠO

- 7.1 Go hloma tlhohleletšo le kgodišo ya maikemišetšo a **PAIA**, ao e leng go thuša ka tokelo ya phihlelelo ya tshedimošo ka mokgwa yo o thušang batho go fihlelela dikgatišo tša mekgahlo ya pušo le ya poraebete ka pela le ka tsela ye e e sego bothata ka mo go kgonegang ka gone, Molaodi wa Tshedimošo ("Molaodi") e hlongwile go ya ka karolo 39 ya **POPIA**.
- 7.2 Go netefatša gore mekgwa ya tshedimošo ye e sego ya hlakahlakana le go se bitši mašeleng a godimo ge go tšentšhwa kgopela ya phihlelelo ya tshedimošo, dingongorego go Molaodi le dikgopelo tša kgotlatshekelo e swanetše go ba mabaka a go iketha e sego molao.
- 7.3 **POPIA** e hlabolla karolo ya **SAHRC** go ya le ka melawana ya **PAIA**. Go tloga ka 30 Phupu 2021, mešomo ka moka ya SAHRC, bjalo ka ge di hlalosiwa go **PAIA**, di tla dirwa ke Molaodi, yo gape a nago maatla ao a okeditšwego.
- 7.4 Le ge **SAHRC** e tla tšwelela e na le maikarabelo a yona a molaotheo a go hlohleletša, go šireletsa le go hlokomela ditokelo tše di akaretšwago mo Molaong wa Dtokelo, **SAHRC** le Molaodi ba tla šomišana mmogo.

⁶ Motho ofe yo ditokelo tša gagwe di amilweng gampe ke kgato ya tshepidišo le tokelo ya go fiwa mabaka a a ngwadilweng.

8. TEMA YA MOLAODI WA TSHEDIMOŠO

- 8.1 Molaodi o na le tema ye bohlokwa kudu morerong wa **PAIA**. Molaodi o laelwa ke **PAIA**, mo Karolo 4, Kgaolo 1A le Karolo 5 le dikarolo tše dingwe, go:
  - 8.1.1 hlohleletša tokelo ya phihlelelo ya tshedimošo le go thuša batho go šomiša **PAIA** moo go kgonegang go dira bjalo,
  - 8.1.2 hlokomela le go šomišwa ga **PAIA** go ya pele ke mekgahlo ya setšhaba le ya poraebete (se se akaretšang hlohleletšo ya mekgwa ya go dira gore tshedimošo e be gona ka nako),
  - 8.1.3 dira dikakanyo tša go godiša **PAIA**, le
  - 8.1.4 go bega ngwaga le ngwaga kua Palamenteng.
- 8.2 Karolo 77C (1) le (2) ya **PAIA** e fa Molaodi maloka, maikarabelo le mešomo ye elatelang, go -
  - 8.2.1 nyakišiša ngongorego ye e dirilweng go Molaodi ka mokgwa yo o swanetšeng;
  - 8.2.2 romela ngongorego go Komiti ya Tiragatšo ye e hlomilweng goya ka karolo 50 ya **POPIA**; goba
  - 8.2.3 go dumelelana le karolo 77D, ya go se tšeye kgato ka ngongorego goba bjalo go ya le ka molato, ga go hlokege kgato ye nngwe mo ngongorego; le
  - 8.2.4 go tšea kgato ge go swanela bjalo ka motlišakhutšo, malebana le ngongorego yeo ka mokgwa yo o swanetšeng.
- 8.3 Go ya ka karolo 77H(1) ya **PAIA**, Molaodi ka bo yene goba ka kgopeloo ya mohlankedi wa tshedimošo goba mo boemong bja gagwe goba hlogo ya mokgahlo wa poraebete goba motho ofe yo mongwe, a ka dira tlhahlobo ya gore a mokgahlo wa šetšhaba goba wa poraebete o tsamaišana le dinyakwa tša **PAIA**, melao le dipholisi le tiragatšo ya tshepetšo ya yona.
- 8.4 Go ya ka karolo 77F ya **PAIA**, Molaodi o na le maloka a go tšea matsapa ka moka a go rarolla ngongorego, ge e tšwa mo ngongoregong, goba ngongorego ye e ngwadilweng e dirilwe malebana le gore go ka kgonega go rarolla ngongorego. Se se ra gore Molaodi a ka leka fela go thuša mekgahlo go rarolla dikgohlano tša tšona, ge go na le ngongorego ye e filwego Molaodi, kante ga moo ka bo yena o swanetše go dira tekolo, ka ge go bontšhitšwe mo karolong ya 8.3 ka godimo.

9. GO DIRA KGOPELO YA GO BONA KGATIŠO

Kgopela o lebelelea tšhate ya tshepetšo ya kgato ka kgato mo temaneng ya 27 ka fase, go bona gore o ka kgopela bjang phihlelelo ya dikgatišo.

9.1 Go thoma: **Dibukana tša Ditaello tša PAIA**

- 9.1.1 Le ge Tlhahli ye e gatišitšwe go thuša batho ka moka go diragatša tokelo ya bona ya molatheo ya phihlelelo ya tshedimošo, go na le methopo ye mengwe ya tshedimošo ye le yone e ka thušang motho go dira kgopelo ya phihlelelo ya dikgatišo. **PAIA** e nyaka gore mekgahlo ka moka ya setšhaba le ya poraebete, e kgoboketše le go dira gore bukana ya ditaello ya **PAIA** e be gona⁷.
- 9.1.2 Pele motho a tseya dikgato tša go fihlelela tshedimošo goba dikgatišo tša mokgahlo o o rileng, Bukana ya Ditaello ya **PAIA** ke sedirišwa sa pele se a swanetšeng go se bala.
- 9.1.3 Kudu re ka re, bukana ya ditaello ya **PAIA** e bohlokwa gore motho a:
  - 9.1.3.1 lebelele mohuta wa dikgatišo tše di ka bago di šetše di le gone pele ga ge motho a ka romela kgopelo ya semmušo ya **PAIA**;
  - 9.1.3.2 kwišiša tsela ya go dira kgopelo ya phihlelelo ya tshedimošo e dirilwego ke mokgahlo yo o rileng;
  - 9.1.3.3 hwetša dimathomo tše di hlokegago tša go ikopantšha le motho yo a thušang batho ka dikgatišo tše motho a dumago go di fihlelela;
  - 9.1.3.4 tseba ditharabollo ka moka tše di leng gona mo mokgahlong yoo o nyakago phihlelelo ya dikgatišo go ona, pele o eya go Molaodi goba Dikgotlatšhekelo;
  - 9.1.3.5 tseba tlhaloso ya ditirelo tše di leng gona go maloko a setšhaba mo mokgahlong le tsela ya go fihlelela ditirelo tše;
  - 9.1.3.6 tseba ka gore mokgahlo o tla šomiša tshedimošo ya ka bo yena, mohola wa go šomiša tshedimošo ya ka bo yena le tlhaloso ya mehuta ya beng ba tshedimošo le ya tshedimošo goba mehuta ya tshedimošo ye e amanago le yona;
  - 9.1.3.7 tseba ge mokgahlo o rulagantše go romela goba go šomiša tshedimošo ya gago ka ntle ga Repaboliki ya Afrika Borwa; le

⁷ Karolo 14 le Karolo 51 ya PAIA

- 9.1.3.8 go tseba gore a mokgahlo o na le mekgwa ye tšhireletšo ya go netefatša tshedimošo ya sephiri, bonnete le go ba gona ga tshedimošo ye e swanetšego go šomišwa.

9.2 O ka hwetša kae dibukana tša ditaelo tša PAIA?

9.2.1 Bukana ya Ditaelo ya PAIA ya mekgahlo ya setšhaba

- 9.2.1.1 Mekgahlo ka moka ya setšhaba e swanetše ga dira gore Bukana ya Ditaelo ya PAIA e be gona ka bonyane bja maleme a mararo a semmušo⁸.

- 9.2.1.2 ka bonyane, di swanetše go dirwa gore khopi ya Bukana ya Ditaelo ya PAIA e be mahala, ka ntle ga gore kgopelwa khopi e kgopelwe e porinthilwe

9.2.1.2.1 mo weposaeteng ya mokgahlo wa setšhaba;

9.2.1.2.2 go kantoronggolo ya mokgahlo wa setšhaba gore e sekasekwe ka diiri tše di tlwaelegileng tša mošomo;

9.2.1.2.3 ge motho a nyaka khopi ye e porintilweng, mokgahlo wa setšhaba o swanetše go e dira, gomme o ka kgopelwa go lefša go ya le ka khopi ye e porintilweng; le

9.2.1.3.4 go Molaodi ge e kgopelwa.

9.2.2 Dibuka tša Ditaelo tša PAIA tša mekgahlo ya poraebete

- 9.2.2.1 Mekgahlo ya poraebete le yone e swanetše go dira bukana ya ditaelo tša PAIA⁹, gomme ga go na molao wa go e gapeletša ka maleme a go feta a maroro goba leleme le le rileng, le ge go akanywa gore Dibukana tša Ditaelo tša PAIA tša mekgahlo ya poraebete di swanetše go ba ka Seisemane. Ge mokgahlo o o rileng o na le batho ba bantši bao ba sa rutegang, Molaodi o eletša gore bukana ya ditaelo ya mokgahlo woo le yona e be ka leleme le lengwe la semmušo.

- 9.2.2.2 ka bonyane, di swanetše go dirwa gore khopi ya Bukana ya Ditaelo ya PAIA e be mahala, ka ntle ga gore kgopelwa khopi e kgopelwe e porinthilwe

9.2.2.2.1 mo weposaeteng ya mokgahlo wa poraebete;

9.2.2.2.2 lefelong la konokono la kgwebo ya mokgahlo wa poraebete gore e sekasekwe ka diiri tše di tlwaelegileng tša mošomo ;

⁸ Karolo 14(1) ya PAIA

⁹ go ya ka karolo 51 ya PAIA

¹⁰ Karolo 51(3) ya PAIA

9.2.2.2.3 Ge motho a nyaka khopi e e porintilweng, mokgahlo wa poraebete o swanetše go e dira, gomme o ka kgopelwa go lefša go ya le ka khopi yeo e porintilweng; le

9.2.2.2.4 go Molaodi ge e kgopelwa.

9.2.3 Tona ya Toka le Ditirelo tšaTshokollo e na le maatla a go beela ka thoko¹¹ mekgahlo ye mengwe ya poraebete goba mehuta ya mekgahlo ya poraebete mo maikarabelong a go dira bukana ya ditaello. Ga bjale, le go fihla ka 31 Manthole 2021, Tona e beetše ka thoko¹² mekgahlo ka moka ya poraebete, ka ntle le khampani ye e -

- (a) seng khampani ya poraebete bjale ka ge go hlalosiwa go karolo 1 ya Molao wa Dikhampani, 2008 (Molao No. 71 wa 2008); le
- (b) leng khampani ya poraebete bjale ka ge go hlalosiwa mo karolo 1 ya Molao wa Dikhampani, 2008 (Molao No. 71 wa 2008) yeo e šomago le mafapha ao a lego go kholomo 1 ya thulaganyo ya Tsebišo ye le -
  - (i) e na le bašomi ba 50 goba go feta; goba
  - (ii) e na le palomoka ya letseno la ngwaga le ngwaga le le lekanang goba le le fetang kholomo 2 ya tafola ya ka fase,

mo go direng bukana ya ditaello e go bolelwago ka yona mo karolo 51(1) ya Molao yo o bolelwago la mathomo ka lebaka la dikgwedi tše tshela(6) go tloga ka **1 Mosegamanye 2021** go fihla ka **31 Manthole 2021**: -

Setheo	Letseno la ngwaga le ngwaga
Temo	R6 milione
Meepo le Dikwari	R22.5 milione
Ditšweletšwa	R30 milione
Mohlagase, Kgase le Meetsi	R30 milione
Meago	R15 milione
Thekišo le Kgwebo ya Dikoloi le Ditirelo tša go lokiša	R45 milione
Thekišo ya dithotopharepare tša dikoloi, Baemedi ba Kgwebo le Ditirelo tše di Amanang le tšona	R75 milione
Kgwebo ya Dijo, Dino le Kgwebo ye Nngwe	R15 milione
Dinamelwa, Bobolokelo le Dipoledišano	R30 milione
Ditirelo tša Matlotlo le Ditirelo tša Kgwebo	R30 milione
Ditirelo tša setšhaba, tše di Kgethegileng le tša Botho	R15 milione

¹¹ Karolo 51(4) ya PAIA

¹² Kasete ya Pušo no: 39504, 11 Manthole 2015

- 9.2.4 Ka lebaka le bohlokwa la hlokego ya peomolao go dira Bukana ya Ditaello ya **PAIA**, kudu tlhabolo¹³ ya karolo 51 ya **PAIA** (ye e thomang go šoma ka 30 Phupu 2021), go ya le ka le gore tshedimošo ya bukana ya molao e swanetše go akaretša eng e okeditšwe go akaretša ditaba tše di amanang le **POPIA**, mekgahlo ya poraebete e tla swanela gore le yone e dire bukana ya ditaello ya **PAIA**. Ka gona, go tloga ka, 1 Pherekgong 2022, mokgahlo mongwe le mongwe wa poraebete le wa setšhaba o tla swanela go ba le Bukana ya yona ya Ditaello ya **PAIA**, bjale ka ge go hlalositšwe mo temaneng ya 9.2.2.2 ka godimo.
- 9.2.5 Go se akaretšwe ga dikhampani tša poraebete mo maikarabelong a go dira bukana ya ditaello ya **PAIA** ga go dire gore dikhampani tše di se obamele **PAIA**. Se se ra gore motho ofe a ka romela kgopelo ya phihlelelo ya tshedimošo go sa akaretšwe mo mokgahlong wa poraebete. Go se akaretšwe go ra fela gore dikhampani tše tša poraebete ga di hloke go dira bukana ya ditaello ya **PAIA**.
- 9.2.6 Gape o gopole gore ga se mekgahlo ka moka ya poraebete ye e leng dikhampani, bjale tlhaloso ya mokgahlo wa poraebete e akaretša motho wa tlhago, mong wa go ba nosš le semphato. Gomme gona, go na sale bohlokwa go leba weposaete ya tšona, gona dikhampani tše dingwe di dira bukana ya ditaello ya **PAIA** go sa kgathalege palo ya bašomiši ba tšone goba letseno la tšona la ngwaga le ngwaga.
- 9.3 Phatlalatšo ya boithaupi le go ba gona ga dikgatišo tše dingwe ka go itiragalela
- 9.3.1 Dikgatišo tse di leng gona ka go itiragalela ke tše mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete o di ntšhang ka ntle ga gore mokgopelatshedimošo a romela kgopelo ya **PAIA** (ka mantšu a mangwe, motho a ka e kgopela fela ka ntle ga go tlatša Foromo 2 ya **PAIA**).
- 9.3.2 Go ya ka karolo 15(1) ya **PAIA**, Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa šetšhaba o swanetše go dira gore lenaneo goba mehuta ya dikgatišo tše di bang gona ka go itiragalela di ba gona, bjale go hlaloswa mo temaneng 9.3.4 ka fase.
- 9.3.3 Dikgatišo tša mokgahlo wa setšhaba tše di bao gona ka go itiragalela le tšona di ka dirwa gore di be gona, go ya ka karolo 52(1) ya **PAIA**, gomme ka boithaupi go dumalelana le temaneng ya 9.3.4 ka fase.
- 9.3.4 Tlhaloso ya mehuta ya dikgatišo tše di bang gona ka go itiragalela di swanetše go dirwa gore di be gona
- (a) go Molaodi wa Tshedimošo;
  - (b) mo weposaeteng ya mokgahlo; le
  - (c) go lekolwa, ka dikantorong tša mokgahlo yo o amegang ka dinako tše di tlwaelegileng tša mošomo.

¹³ Karolo 110 ya POPIA

- 9.3.5 Kgopela o ela tlhoko gore Molaodi o tla lokela tlhaloso ya dikgatišo tša mokgahlo wa setšhaba tše di leng gona ka go itiragalela mo weposaeteng ya gagwe.
- 9.3.6 Lenaneo le le akaretša dikgatišo tše di ka swanelang go dirwa gore di be gona ke melao ye mengwe, le dikgatišo tše dingwe tše mokgahlo o kgethang go di akaretša. Go gatelela taba ye ya go tsamaišana le thulaganyo ya kgopelo ya **PAIA**, mokgopelatshedimošo o eletšwa go lebelela Bukana ya Ditaelo ya **PAIA** ya mokgahlo yo o amegang wa setšhaba goba wa poraebete. Gona mo motho a ka kgopela go fihlelela dikgatišo tše di welang mo lenaneong la mokgahlo la dikgatišo tše di leng gona ka go itiragalela, motho yoo a ka kgopela fela phihlelelo ya tšona ka ntle ga go swanelwa ke go tlatša Foromo 2 ya **PAIA**.
- 9.3.7 Molao 6 wa 2018 wa Kettleetso ya Lekoko o dira diphetogo dingwe mo **PAIA**, temaneng le gore dihlogo tsa makoko a sepolotiki di swanetše go rekota le go boloka dikgatišo tsa dikatso tsa poraebete, tse di tla swanelang go dirwa phatlalatsa ka ntle ga gore motho a lokele kgopelo ya **PAIA**.

10. DINTLHA TŠA GO IKGOKAGANYA LE BAHLANKEDI BA TSHEDIMOŠO

- 10.1 Le ge dintlha tša go ikgokaganya le Bahlankedi ba Tshedimošo ba mokgahlo yo mongwe le mongwe wa setšhaba di swanetše go gatišwa mo bukeng yengwe le yengwe ya megala go ya ka karolo 16 ya **PAIA**, Molaodi o na le dintlha tše di rileng tša go ikgokaganya tša Bahlankedi ka moka ba tša Tshedimošo (go akaretša Batlatša Bahlankedi ba Tshedimošo, ba ba kgethilweng go ya ka karolo 17 le 56 ya **PAIA** le **POPIA**) tše di ngwadišitšweng go ya ka karolo 55(2) ya **POPIA**.
- 10.2 Le ge gantši go hwetša dimathomo tša maleba tša go ikgokaganya e ka ba mathata go ka kgona go dira kgopelo ya **PAIA**, ka ge maemo a fetoga kgafetšakgafetša mo mafepheng a setšhaba gomme bukana ya ditaelo ya **PAIA** e ka ya se mpsafatšwe, lefelo la mathomo la go hwetša dintlha tša go ikgokaganya e swanetše go ba ka Bukana ya Ditaelo ya mokgahlo ya **PAIA**. Le fa go ntse jage go le bjalo, ge mokgopelatshedimošo a sa kgone go hwetša thuša ka bukana ya ditaelo, go leletša switchboard ya mokgahlo go kgopela dinomoro tša maleba le gona go ka thuša.
- 10.3 Mo Dimmasepaleng, Mokgahlo wa Afrika Borwa wa Pušoselegae (**SALGA**) o tsentšha dintlha tša go ikgokaganya tša Dimmasepala tšohle mo linking ye: <http://www.salga.org.za/Municipalities%20MCD.html>
- 10.4 Dikgokagano tša Pušo le tšona di fa dintlha tša go ikgokaganya tša bosetšhaba le tša porofense, mmogo le dintlha tša go ikgokaganya tša Ditlamo tše e leng tša Pušo mo linking ye: <https://www.gov.za/about-government/contact-directory>. Ka mehla gopola gore tlhaloso ya Mohlankedi wa Tshedimošo e thuša go lemoga gore go hlokega dintlha tša mang tša go ikgokaganya go hwetša Mohlankedi wa Tshedimošo.

11. TSHEPEDIŠO YA GO DIRA KGOPELO YA GO HWETŠA TSHEDIMOŠO

11.1 Diforomo tša kgopelo

11.1.1 Kgopelo ya phihlelelo ya tshedimošo e ka dirwa mo mekgahlong ya Setšhaba le ya poraebete.

11.1.2 **PAIA** e nyaka gore ge o dira kgopelo ye bjalo, o swanetše go romela kgopelo ka diforomo tše di nyakegang (diforomo tše di hlaloswa ke Melawana). Go na le diforomo tše pedi tše di ka šomišwago ge o nyaka phihlelelo ya tshedimošo

Foromo 2	Foromo 4
Foromo ye e ka šomišwago fela ge o nyaka go kgopela phihlelelo ya dikgatišo tša mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete.	Foromo ye e ka šomišwago fela ge o nyaka go romela kgopelo yaka gare kgahlanong le diphetho tša Bahlankedi ba Tshedimošo goba tša Bahlankedi ba Tshedimošo ba Karolo ya Pušo ya Bosetšhaba, ya Porofense goba ya Selegae ye e hlokago ke kgopelo ya tša ka gare.

11.1.3 Diforomo tše di ka hwetšwa mo weposaeteng ya Molaodi mo <https://www.justice.gov.za/infoereg/>

11.2 Go tšea sephetho sa gore kgopelo e amana le tshedimošo ye e swerego ke ke mokgahlo wa poraebete goba wa setšhaba

11.2.1 Mokgahlo wa setšhaba o dira mošomo wa setšhaba, bjale ka go aba batho ka mohlagase goba meetsi. Ka bjalo, mokgahlo wa setšhaba ga se fela Lefapha la Pušo ya Bosetšhaba, ya Porofense goba ya Selegae – o akaretša ditlamo tše e leng tša Pušo goba Makala a Pušo a a bjale Molaodi, Eskom, goba PRASA, gomme gona, go swanetše go dirwa pharologanyo malebana le mokgahlo wa Pušo wa mohola bjalo ka kgopelo ya ka gare, ye e laetsago fela Pušo ya Bosetšhaba, ya Porofense goba ya Selegae.

11.2.2 Mokgahlo wa poraebete o dira mošomo wa poraebete. Mokgahlo yoo (e ka bang motho) o dira kgwebišano, kgwebo goba bošomi. Go bohlokwa kudu go ela tlhoko gore ge o romela kgopelo ya **PAIA** go mokgahlo wa poraebete, o swanetše go bontšha gore ke tokelo efe yeo o e šireletšang goba o e šomišang ka go kgopela tshedimošo yeo. Malebana le tshedimošo efe ye e filwego ke motho yo mongwe, Streicher JA o akaretša boemo ka tsela ye e latelang, mo **Cape Metropolitan Council v Metro Inspection Services (Western Cape) CC and Others**¹⁴,

¹⁴ 2001 (3) SA 1013 (SCA) ser 28 mo 1026F–G

“Tshedimošo e ka nyakega fela go diragatša goba go šireletša tokelo ge e le gore e tla thuša mo go diragatšeng goba go šireletša tokelo. Go latela seo, go dira molato wa phihlelelo ya tshedimošo go ya le ka karolo 32, modirakgopelo o swanetše go bontšha gore ke tokelo efe yeo e nyakago go e šomiša goba go e šireletša, gore tshedimošo e e nyakegang ke efe le gore tshedimošo yeo e tla mo thuša bjang go šomiša goba go šireletša tokelo yeo”.

11.2.3 Ka dinako tše dingwe taba ya gore kgatišo ke ya setšhaba goba ya poraebete e ka hlakahlakana gomme batho ba kgetha go nyaka thušo ya semolao. Mohlala, ge mokgahlo wa Setšhaba o hloma mokgahlo wa poraebete go aba ditirelo tše dingwe mo boemong bja yona, bjale ka go tsentšha ga dimmetara tša meetsi mo mafelong a mangwe, phihlelelo ya palo ya dimmetara tse di tsentšhitšweng e tla tšewa e le tshedimošo ya mokgahlo wa setšhaba, lege gona le tshedimošo yeo e filwego ke mokgahlo wa poraebete.

11.3 Motho o hlalosa bjang tokelo ye a holofelang go e šomiša goba go e šireletša?

11.3.1 Ge motho a hlalosa gore ke tokelo efe ye a holofelang go e šomiša ge a dira kgopelo go mokgahlo wa poraebete, a ka se bolele ka tokelo ya phihlelelo ya tshedimošo. O swanela go hlalosa gore kgatišo ye a e kgopelang e nyakega bjang go šireletša goba go šomiša tokelo yengwe. Seo se ka akaretša ditokelo tše e seng ditokelo tša molaotheo fela.

11.3.2 Mohlala yo mongwe a ka nyaka maano a konokono ya khampani ye e nang le bokgoni bja go ama maemo tšhilafalo sa mo setšhabeng, go thuša go šireletša tokelo ya gagwe mo tikologong ka go ela tlhoko mešomo ya yona. Goba a ka nyaka dikgatišo tše di tla mo thušang go bona gore o na le tokelo ya go lokela ngongorego ya semolao kgahlanong le setlamo. Ka gona o hloka go:

11.3.2.1 Bontšha ka botlalo tokelo ye a holofelang go e šireletša goba go e šomiša, le go

11.3.2.2 Hlalosa gabotse gore ke eng yeo kgatišo ye a e kgopelang e tlogo go mo thuša ka tokelo yeo.

11.3.3 Go fapantšha le seo, ge motho a romela kgopelo ya **PAIA** go mokgahlo wa setšhaba, ga a hloke go ba le lebaka la go kgopela tshedimošo.

12. KE MANG A KA DIRANG KGOPELO YA PAIA?

12.1 Yo mongwe le yo mongwe, yo e lego Moafrika Borwa goba e sego yene, o dumelwa go dira kgopelo ya **PAIA**. Mokgopelatshedimošo e ka ba motho wa tlhago goba moemedi wa tša molao.

12.2 Mokgahlo wa setšhaba o tšewa bjalo ka moemedi wa molao gomme o ka dira kgopelo ya phihlelelo ya dikgatišo tše di tshwerego ke mekgahlo ya poraebete, gomme fela ge mokgahlo wa setšhaba o -

12.2.1 direla mo dikgahlegelong tša baagi, le

12.2.2 ge dikgatišo di nyakega go šomišwa goba go šireletša ditokelo ka ntle le tša mokgahlo wa setšhaba.

12.3 Mo **PAIA** mokgopelatshedimošo a ka se kgopela phihlelelo ya kgatišo ya mokgahlo wa setšhaba ye e nang le tshedimošo ya ka bo yena ka mokgopelatshedimošo wa mokgahlo wa setšhaba¹⁵, gomme gona, go ya ka karolo 23(1)(b) ya **POPIA**, mokgopelatshedimošo goba mong wa tshedimošo a ka kgopela go lekgotla le le ikarabelelang kgatišo goba tlhaloso ya tshedimošo ya ka bo yena bjalo ka mong wa tshedimošo ye e tshwerego ke lekoko le le ikarabelelang. Se se ra gore motho ofe a ka kgopela phihlelelo ya tshedimošo ya gagwe ye e tshwerego ke mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete ka tlhagišo ya bosupo bjo bo lekaneng bja boitšhupo. Tshedimošo ya bo wena ye mokgopelatshedimošo a ka e kgopelang go mokgahlo yo o ikarabelelang e ka akaretša tshedimošo ka boitšhupo bja batho bohle ba boraro, ba ba nang goba ba ba ileng ba fihlelela tshedimošo.

12.4 Go ya ka karolo 50(1) ya **POPIA**, yo mongwe le yo mongwe a ka kgopela phihlelelo ya kgatišo ya mokgahlo wa poraebete, ye e nang le tshedimošo ya bo wena bjalo ka mokgopelatshedimošo goba motho yo a direlwang kgopelo.

13. KGOPELO E KA DIRWA MO GO MANG?

13.1 Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa Pušo o swanetše go kgetha Mo(ba)tlatša Mohlankedi wa Tshedimošo, yo a tla netefatšang gore phihlelelo ya dikgatišo tša mokgahlo wa setšhaba di fihlelelege ka mo go ka kgonegang ka gone. Le ge seo e be e se dinyakwa go mokgahlo wa poraebete ka fase ga **PAIA**, mokgahlo wa poraebete o ka kgetha Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo yo a go ya ka karolo 56 ya **POPIA**.

13.2 Le ge kgopelo ya phihlelelo ya tshedimošo e ka romelwa Mohlankedi wa Tshedimošo, e ka romelwa go Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo. Dintlha tša dikgokagano tša Mo(ba)tlatša Mohlankedi wa Tshedimošo di ka hwetšwa mo bukaneng ya ditaelo ya **PAIA** ya mokgahlo oo goba go Molaodi.

14. GO TLATŠA FOROMO

14.1 Foromo 2 – kgopelo ya phihlelelo ya kgatišo ya mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete:

14.1.1 Go tlatša foromo ya **PAIA**, motho o swanetše go fa dintlha tše di lekaneng go dumelela Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo go lebeledišiša dikgatišo tše mokgopelatshedimošo a di nyakang.

¹⁵ Karolo 11(2) ya PAIA

- 14.1.2 Melawana ya **PAIA** e hlalosa foromo ye e swanetšweng go šomišwa, ye e swanetšweng go romelwa Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo.
- 14.1.3 Bakgopelatshedimošo ba ba sa kgoneng go bala goba go ngwala ba ka kgopela ka molomo go Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa setšhaba, yo a nang le maikarabelelo a go tlatša foromo 2 mo boemong bja mokgopelatshedimošo. Foromo ya ga bjale e tla go nyaka gore o tlatše dikarolo tse di latelang:

Tshedimošo ye e nyakegang	Tlhalošo
Dintlha tša mokgahlo wa Setšhaba / poraebete	Karolo ye e swanetše go ba le imeile le nomoro ye e nepagetšego ya fekese ya Mohlankedi wa Tshedimošo le/goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo.
Dintlha tša motho yo a kgopelang phihlelelo ya dikgatišo	Ye e swanetše go ba le tshedimošo ye e lekaneng ka mokgopelatshedimošo go dira gore go be bonolo go hwetša mokgopelatshedimošo, go akaretša dintlha tša go ikgokaganya tša mokgopelatshedimošo: aterese ya poso, aterese ya imeile, fekese le/goba nomoro ya mogala ya Afrika Borwa. Gape e nyaka nomoro ya gago ya boitsibišo go netefatša boitsibišo bja gago. Ge o kgopela tshedimošo mo lebakeng la motho yo mongwe, o swanetše go fa bošupi bja maemo ao o dirang kgopelo o le mo go ona (bjale 'motho yo a dumeletšweng semolao').
Dintlha tša kgatišo ye e kgopetšwego	Efa dintlha tšeo di feletšeng tša kgatišo yeo e kgopelwago phihlelelo ya gona, go akaretša nomoro ya tshupetšo ge o e tseba, go thuša gore kgatišo e hwetšwe. (Ge karolo ye e filwego e sa lekana, kgopela o tlatše mo dumelelakaleng le lengwe gomme o e kgomaganye mo foromong. Matlakala ka moka ao a okeditšwego a swanetše go saeniwa.
Mohuta wa kgatišo	Ye e swanetše go ba le tshedimošo ye e lekaneng ka kgatišo go dira gore go be bonolo go e hwetša. Ge tshedimošo ye e nyakegang e ka se kgone go lekana mo karolong ye e filweng mo foromong, dumelelakala le lengwe le go ngwadilwego ka

go tlanya goba ka letsogo mo go lona le kašomišwa go fa dintlha tše di oketseditšwego tša kgopelo, ge dumelelakala le lengwe le lengwe le le okeditšwego le sainiwe gomme le kgorametšwe mo foromong ya kgopelo. Mohlala, o ka akaretša setšweletšwa se se tšwang go pego goba mo ditabeng tše di laetšago kgatišo ye o e nyakang. E go dumelela go akaretša nomoro tšhupo ya kgatišo, ge ona le yona.

Ditefelo

Mokgahlo yoo mokgopelatshedimošo a ratang go romela kgopelo ya phihlelelo go go wona, go akaretša kgatišo ye e nang le tshedimošo ya k abo yena, e ka go kgopela gore o lefe (tefelo ya go hwetša kgatišo) goba dipositi, gomme tefelo yeo ga se ya swanela go ba ye ntši, gape ditefelo di swanetše go tsamaišana le nako ye e nyakegang go nyaka le go beakanya kgatišo. Tona ka Kaseteng o laeditše thoko ditefelo bjale ka ge go bontšhitšwe mo temaneng ya 51.1 ka fase.

Go na le karolo ye e fiwang gore mokgopelatshedimošo a bontšhe gore ke eng a dumela gore ga a swanela go e lefela. Mohlala, lebaka le ka akaretša gore ga o bereke.

Foromo ya phihlelelo ya kgatišo

Karolo ye o go dumelela go swaya ka "X" go dilo tše o di ratang mo foromong ya phihlelelo ya dikgatišo e ka e ka fiwa khopi ye e porintilweng ya kgatišo le/goba flash drive le/goba compact disc drive.

Mokgwa wa phihlelelo

Mo karolong ye o swanetše o bontšha dilo tše o di ratang le gore kgatišo e swanetše ebe ka leleme lefe (se se kano se kgonege mo dikgatišong ka moka, gomme o sa swanela go bontšha se o se ratang).

Mokgwa wa phihlelelo ya kgatišo o ka hlola go ganweng ga phihlelelo ka lebaka la ditefelo tse tša godimo. Mohlala, ge mokgopelatshedimošo a nyaka kgatišo ka leleme leo a le ratang, ditefelo tša go

fetolela dikgatišo tšeo go polelo yeo o e ratang di swanetše go patelwa. Le ge go le bjalo, ge kgatišo e sego ka leleme leo o le ratang, phihlelelo e ka fiwa ka leleme la kgatišo ye e leng gona. Mokgwa wa phihlelelo ya kgatišo o ka akaretša tshekatsheko ya bo wwana ya kgatišo, kgatišo ye e romelwang ka imeile, goba ka fekese goba ka khoría goba ka poso.

Tsebišo ya sephetho sa malebana le go kgopela phihlelelo

Go fiwa karabo ya gore mokgopelatshedimošo a hlalose mokgwa yo a ratago gore a tsebišwe ka sephetho sa go dumela goba go gana kgopelo. Mohlala mokgopelatshedimošo a ka bontšha gore o nyaka go tsebišwa ka imeile goba ka mogala goba gore a ka romelwa karabo ka poso goba ka khoría.

Dintlha tša tokelo ya go ka šomišwa goba go šireletšwa

Ge mokgopelatshedimošo a kgopela tshedimošo go mokgahlo wa poraebete, o swanetše go hlalosa "dintlha tša tokelo ye e swanetšeng go šomišwa goba go šireletšwa". Moo o swanetše go bontšha tokelo ye a ithetaba ka yona (bjale ka tokelo ya gagwe ya go ba mo tikologong ye e itekanetšeng) le gore kgatišo ye a e kgopelang e tla mo thuša bjang go šomiša goba go šireletša tokelo yeo. O swanetše go bontšha kamano mo magareng ga kgatišo ye a e nyakang, le go šomiša goba tšhireletšo ya tokelo yeo.

Ka maswabi, go fapana le kgopelo ya phihlelelo ya kgatišo go mokgahlo wa setšhaba, o ka se fihlelele kgatišo ya mokgahlo wa poraebete ka ntle ga go bontšha (di)tokelo ye a šupago go ka šireletša goba go e šomiša mo phihlelelo ya tshedimošo ye e ka fiwa. Se se ka akaretša ntlha ya gore morago ga go fihlelela dikgatišo, o tla šomiša tokelo ya gago go itšhireletša le šomiša mokgwa wa molao¹⁶ ka go patediša mokgahlo yoo tšhelete ya ditshenyagalelo tšeo di ka bago di bile gona.

¹⁶ Karolo 9(1) ya molatheo wa Repapoliki ya Afrika Borwa, Molao 108 wa 1996

14.1.4 Ge go ya le ka mabaka a mangwe kgopelo ya gagwe e sa tsamaisane le dinyakwa tše di ngwadilwego ka godimo, Mohlankedi wa Tshedimošo a ka se gane kgopelo ya gagwe fela, ka ntle ga go fa mabaka go mokgopelatshedimošo a go gana kgopelo. Gape Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go tsebiša gore o tla thuša mokgopelatshedimošo goba a mo fe monyetla wa go beakanya phoso.

15. DITEFelo TŠE DI AMEGANG

15.1 Ka kakaretšo, ditefelo di swanetše go dirwa ga bedi ge o dira kgopelo, gomme go lefela ditshenyagalelo tša go fa phihlelelo ya dikgatišo go ya ka kgopelo. Gomme gona, go na le maemo a mmalwa ao go sa gapeletšwego. Ge mokgopelatshedimošo a fiwa phihlelelo ya dikgatišo tše a di kgopetšego gomme a swanela go lefela ditefelo, bjale ka ge go bontšhitšwe mo temaneng ya 15.2 ka fase, ditefelo tše Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo a ka di nyakang ke tše di latelang -

Hlokomela: maemo a ditefo tšeo di swanetšwego go patelwa go mekgathlo ya setšhaba le ya phoraebete e ka humanega go weposaete ya Bolaodi.

Selo	Tlhaloso
1	Ditefelo tšeo di swanetšwego go patelwa ke mokgopedi yo mongwe le yo mongwe
2	Fothohophi ya letlakala la bogolo bja A4
3	Khophi ya phorente ya letlakala la bogolo bja A4
4	Khophi ye e banaago mo khomputareng go: <ul style="list-style-type: none"> (i) Flash drive (e tla aba ke mokgopedi) (ii) Compact disc <ul style="list-style-type: none"> • Ge e abile ke mokgopedi • Ge e abilwe go mokgopedi
5	Go fetoleleng kgatišo go tšwa go ditshwantšho ka bogolo bja A4
6	Khophi ya diswantšho tša go bonala
7	Kgatišo ya phetolelo ya lentšu, ka bogolo bja A4
8	Khophi ya kgatišo ya mantšu <ul style="list-style-type: none"> (i) Flash drive (e tla aba ke mokgopedi) (ii) Compact disc <ul style="list-style-type: none"> • Ge e abile ke mokgopedi • Ge e abilwe go mokgopedi
9	Go nyaka le beakanya dikgatišo tša go phatlalatšwa mo iring e tee goba karolo ya iri, go sa balwe iri ya mathomo, go hlokega go nyaka le go beakanya ga go kwagala. Go se fete mašelang ao a belwego
10	Dipositi: ge go nyaka go feta diiri tše 6
11	Go romela ka tša go Poswa, emeili goba ka mokgwa o mongwele o mongwe wa eleketheroniki

15.2 Mokgopelatshedimošo ga a swanela go lefela mokgahlo wa setšhaba ditefo tša kgatišo¹⁷ ge:-

15.2.1 A se a nyale gomme letseno la gagwe la ngwaga, morago ga dikgogelo tše di dumeletšweng, tše di bjale ka **PAYE** le **UIF**, di le ka fase ga **R14 712.00** ka ngwaga, goba

15.2.2 A nyetše gomme letseno la gagwe le molekane wa gagwe, morago ga dikgogelo tše di dumeletšweng, tše di bjale **PAYE** le **UIF**, di le ka kwa fase ga **R27 192.00** ka ngwaga.

15.3 Kgopela o ela tlhoko gore mo go Foromo 4 ya Melawana, mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete o ka kgopela dipositi go mokgopelatshedimošo, gomme fela ge a dumela gore tshedimošo goba dikgatišo tše di kgopetšwego di tla tseya diira tše di fetang tshela (6) go di nyaka, gomme tefelo ya dipositi e ka se fete tee-tharong go ya ka ditefelo tše di nyakegang.

16. NAA MOHLANKEDI WA TSHEDIMOŠO O TLA THUŠA MODIRAKGOPELO GO DIRA KGOPELO YA PAIA?

16.1 Maikarabelo a Bahlankedi ba Tshedimošo le/goba Batlatša Bahlankedi ba Tshedimošo ba mekgahlo ya setšhaba le ya poraebete e amana le go dira dikgopelo tša phihlelelo ya dikgatišo:

16.1.1 go amogela kgopelo ya **PAIA** goba ya **POPIA**;

16.1.2 go rulaganya ditshepidišo tša kgopelo mo mokgahlong;

16.1.3 go dira sephetho sa go dumela goba go gana gore phihlelelo ya dikgatišo e fiwe;

16.1.4 go kgokagana le mokgopelatshedimošo (bjk.. ba ka hloka go kgopela mokgopelatshedimošo dintlha tša go tlaleletša goba ba ka hloka go kgopela go okeletšwa ga nako ya go šogana lle kgopelo, bj.bj.);

16.1.5 Gopotša mokgopelatshedimošo ka dipheho tša kgopelo ya gagwe ya **PAIA**, gomme kgakollo yeo e swanetše go fiwa ka pela ge go kgonega gomme e be mo matšatšing a 30 morago ga go amogela kgopelo. Lebaka la go thoma la matšatši a 30 a ka oketšwa ga tee mo lebakeng le la sa feteng matšatši a 30, mohlala, ge mokgopelatshedimošo a dumetse kokeletšo ya go nyaka dikgatišong tše di wa weleng mo lebakeng la mathomo;

16.1.6 efa mokgopelatshedimošo mabaka a sephetho a go gana phihlelelo. Go bohlokwa kudu gore mabaka a a filwego a go gana e be ao a kwišišegang le ao a feletšeng gomme a swanetše go akaretša tšhupo ya dikarolo tše di rileng tša **PAIA** (bona temaneng 19.4 ka fase, malebana le mabaka a go gana phihlelelo ya dikgatišo¹⁸);

¹⁷ go ya ka Kasete ya Pušo R991 ya 14 Diphallane 2005

¹⁸ Karolo 33 go ya go 46 ya PAIA

- 16.1.7 tsebiša batho ba ba swanelang ba boraro ka go šomiša mokgwa wa Tsebišo ya motho wa boraro, go ya ka karolo 47 ya **PAIA**; le
- 16.1.8 ge phihlelelo ya dikgatišo e fiwa, efa mokgopelatshedimošo khopi ya kgatišo.
- 16.2 Ge o tsebiša mokgopelatshedimošo ka sephetho, gape hlalosa ditsela tše dingwe tše di leng gona le dinako tsa maleba (tsela ye e leng gona ga e swane mo mekgahlong ya setšhaba le ya poraebete).
- 16.3 Karolo le maikarabelo ao a tlaleditšweng a Bahlankedi ba Tshedimošo le/goba Bathuši Bahlankedi ba Tshedimošo ke tše di hlalotswang mo Tsebišo ya Hlahlo ya Bahlankedi ba Tshedimošo le Bathuši Bahlankedi ba Tshedimošo, gomme Tsebišo yeo ya Hlahlo e gona mo <https://www.justice.gov.za/infocreg/docs.html>
- 16.4 Ka lebaka la gore Bahlankedi ba Tshedimošo le/goba Batlatša Bahlankedi ba Tshedimošo ke bona ba tsamaišang kgopeloya go fihlelela tshedimošo, se se ra gore ba na le mešomo ye e farologaneng le go ba ba dirang kgopelo.
- 16.5 Bahlankedi ba Tshedimošo le/goba Batlatša Bahlankedi ba Tshedimošo ba swanetše go fa thušo mahala.
- 16.6 Bahlankedi ba Tshedimošo le/goba Batlatša Bahlankedi ba Tshedimošo ba mokgahlo wa setšhaba ba na le mešomo ye e latelang le ye e kgethegileng:

Mešomo tsa Bahlankedi ba Tshedimošo	Tlhaloso
Thuša ka go tlatša foromo	Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go fa mokgopelatshedimošo thušo ye e swanetšego ka go tlatša foromo ya gagwe ya PAIA , gomme a ka ba a se gane go amogela foromo ye e sa tlatšwago gabotse ka ntle le gore o file thušo yeo, goba a file thušo yeo gomme e gannwe.
Go fa tshedimošo ye e swanelang	Ge go kgonega, Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go fa mokgopelatshedimošo tshedimošo ye nngwe ye e ka swanelang, le ge a sa e kgopela.
Fetiša kgopelo	Yeo ke mošomo yo bohlokwa kudu. Ge kgopelo ya PAIA e dirwa mo mokgahlong o e seng one wa setšhaba, Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go fetiša kgopelo

Mešomo tsa Bahlankedi ba Tshedimošo

Tlhaloso

go mokgahlo yo o nepileng wa setšhaba mo matšatšing a le 14 a go amogela kgopelo gomme o swanetše go tsebiša mokgopelatshedimošo ka go ngwala mo fase gore o dirile bjalo. Ge e fetišeditšwe, Mohlankedi yo o nepileng wa Tshedimošo o swanetše go araba ka sephetho mo matšatšing a 30.

Go diegišiša go ntšha ga kgatišo

Mohlankedi wa Tshedimošo a ka kgetha go diegiša go ntšhiwa ga kgatišo go mokgopelatshedimošo ge e le gore kgatišo yeo e tla gatišwa mo matšatšing a 90 goba ge e le gore molao o nyaka kgatišo yeo e gatišwa gomme e se e gatišwe.

- 16.7 Mo mekgahlong ya setšhaba le ya poraebete, ge Mohlankedi wa Tshedimošo a kgona go bona dikgatišo tše di rileng tše di kgopelwago goba a dumela gore dikgatišo tše ga di go, o swanetše go romela afidafiti goba hlomamišo¹⁹ ye e hlahosang ka botlalo go mokgopelatshedimošo Tsebišo ya gore dikgatišo tše go bolelwago ka tšone ga di go goba ga di bonwe, gomme gape a hlahose dikgato tše a di tšereng go di nyaka.

17. THUŠO YE E LENG GONA GO MOLAODI WA TSHEDIMOŠO MABAPI LE PAIA LE POPIA

- 17.1 Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa setšhaba o na le maikarabelelo a go fa thušo ya maleba²⁰, ya mahala, ka ge go hlokega go dira gore mokgopelatshedimošo goba motho yo go bolelwago ka ene a tsamaisane le mokgwa wa phihlelelo ka go bontšhitšwe mo dikarolo 18 tša **PAIA** le karolo 23 ya **POPIA**.
- 17.2 Le go le jbalo, ge Mohlankedi wa Tshedimošo a ka palelwa ke gore mošomo wa gagwe o tsamaisane le boletšweng mo temaneng 17.1 ka godimo, mokgopelatshedimošo goba motho yo go bolelwago ka yena a ka tsentšha ngongorego le Molaodi, gomme gona fao gwa nyakišišwa. Molaodi a ka ntšha Tsebišo ya Tiragatšo ye e laelang Mohlankedi wa Tshedimošo go fa thušo ye e swanelang.
- 17.3 Ge go kgonega, ge Molaodi a kgopelwa, a ka thuša motho ofe yo a nyakago go šomiša tokelo ye e hlahoswang mo **PAIA** le mo **POPIA**²¹, gomme seo se akaretša go fa thušo ye e hlokegang, mahala, bjale go hlokega go thuša mokgopelatshedimošo goba motho yo go bolelwago ka yena go tsamaisana le mokgwa wa maleba bjale kag e go hlahoswa mo dikarolo 18 le 53 tša **PAIA** le karolo 23 ya **POPIA**.
- 17.4 Se se ka godimo se akaretša go fa hlahlo ka go tlatša foromo ya kgopelo goba go tlatša foromo legatong la motho yo a sa rutegang goba sefofu.

¹⁹ Karolo 23(1) le 51(1) ya PAIA

²⁰ Karolo 19(1) ya PAIA

²¹ Karolo 83(3)(c) ya PAIA

18. NAA MOHLANKEDI WA TSHEDIMOŠO A KA OKETŠA DINAKO TŠE DI AMEGANG?

- 18.1 Tlhaloso ya tshepetšo le dinako tša bohlokwa tše di amegang di akaretšo mo taekeramong ya tshepetšo ya kgopelo ya **PAIA**, mo temaneng 27 ka fase. Go na le dinako tše di kgethegileng ke karolo ya bohlokwa ya **PAIA**, yona e kgonthišiša bolaodi bjo bo botse bja dikgopelo tša phihlelelo ya dikgatišo.
- 18.2 Bjalo ka kgopotšo, ge o rometše kgopelo ya gago ga botse, Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo, yo kgopelo e dirwang goba e romelwang go yena, o swanetše go go araba ka pela ge go kgonegang gomme le ge go diregang e be **mo matšatšing a 30**²². Gomme gona, Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete a ka kgopela **koketšo ya matšatši a le 30** ga tee²³, gomme fela ge:
- 18.2.1 kgopelo e le ya dikgatišo tše dintsi goba e nyaka gore go nyakiwe mo dikgatišong tše dintši, gomme ka ntle ga koketšo, nyakišišo yeo e tla tsenelela go mešomo yeo e tlwaelegileng ya mokgahlo yo o amegang;
- 18.2.2 kgopelo e nyaka gore go lebelelwe mo dikgatišong tše di lego kantorong ya mokgahlo yoo e se mo motseng goba mo toropong ye tee gomme e ka se fetšwe **mo matšatšing a le 30**; le/goba
- 18.2.3 e nyaka poledišano ya go tsenelela gore kgopelo e diragale, gomme seo se ka se fedišwe **mo matšatšing a le 30 fela**.
- 18.3 Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go tsebiša mokgopelatshedimošo ka maikemišetšo a gagwe a go oketša lebaka la mathomong, le go bontšha lebaka la koketšo, lebaka la koketšo, le go tsebiša mokgopedi ka tokelo ya gagwe ya go -
- 18.3.1 ngongorega go bolaoding ba ba swanelang;
- 18.3.2 ngongorega go Molaodi; goba
- 18.2.3 lokela ditherišano go lekgotlatsekelo kgahlanong le koketšo yeo e filwego.
- 18.4 Gape Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go tsebiša mokgopelatshedimošo ka tshepetšo ye nngwe le ye nngwe ya ditokelo tše di ngwadilwego ka godimo mo Tsebišong²⁴.

19. DIKARABO TŠA KGOPELO YA TSHEDIMOŠO

- 19.1 **PAIA** e file batho tokelo ya go kgopela phihlelelo ya dikgatišo go tšwa go mokgahlo o mogwe le o mongwe wa setšhaba goba wa poraebete. Gantši seo se hlalosa e le molao yo o thušang baagi go ba le tsebo ka Pušo ya bona. Mekgahlo ya setšhaba e swanetše go phatlalatša tshedimošo yeo e welago ka fase ga **PAIA** ka ntle ga

²² Karolo 25(1) ya PAIA

²³ Karolo 26(1) ya PAIA

²⁴ Karolo 26(3) ya PAIA - tsebišo ya koketšo e swanetše go bontšha gore mokopatshedimošo a ka tsentšha go se kgotsofale gagwe, ngongorego go Molaodi wa Ditheletšo goba kgopelo go kgotlatsekelo, ge go hlokega, kgahlanong le koketšo, gomme tsamaišo (go akaretša lebaka) ya go tsentšha go se kgotsofale mo gona, ngongorego go Molaodi wa Tshedimošo goba kgopelo, k a ge go hlokega

moo e wela mo go ye nngwe ya **dipeelothoko tše lesomepedi (12)** goba mabaka a o phihlelelo ya dikgatišo tša mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete e ka dumelwang goba e sa swanela go fiwa²⁵ le **dipeelothoko tše šupa (7)** goba mabaka a phihlelelo ya dikgatišo tša mokgahlo wa poraebete e ka dumelwang goba e swanetšeng go ganwa²⁶. Dipeelothoko tše lesomesenyae (19) tše di fiwang mo **PAIA** di diretšwe go šireletša dilo tše bjale ka sephiri sa motho, tšhireletšego ya naga, le tiragatšo ya molao.

19.2 Molaohlahi wo o welang ka fase ga taolo ya tšhepetšo ya **PAIA** ke tumelelo laetša hlokego ya sephiri. Seo se ra gore lebaka lefe la go ganana le sephiri le swanetše go hlalosewa. Gape mekgahlo ya setšhaba e swanetše go lebelela gore naa go fa tshedimošo ya go ba le sephirinyana e ya kgonega ge e le gore ya go fa tshedimošo ya nnete ya go felela e sa kgonege gomme ba swanetše go fediša goba go fokotša tshedimošo ye e ka se phatlalatšweng gomme ba phatlalatše ye e šetšeng.

19.3 Mehuta ya dikarabo tša dikgopelo

19.3.1 Ge kgopelo ya phihlelelo ya kgatišo e dirwa, Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go tsebiša mokgopelatshedimošo, ge kgopelo ya phihlelelo ya kgatišo e dumelwa goba e ganwa, ka-

- (a) sephetho sa gagwe; le
- (b) ditefelo tše di swanetšeng go phatelwa, ge di le gona,

mo foromong ye e tsamaišanang ga botse le Foromo 3 ya Annexure A go Melawana:

19.3.2 Gomme gona, **PAIA** e fa lenaneo la mabaka (go beelwa kwa thoko) (bona temana 19.4 le 19.6 ka fase) a gore ke eng kgopela e ka ganwa goba e swanetše go ganwa. Seo se bohlokwa, gobane kgopelo e ka ganwa fela go ya ka ya le lengwe la mabaka ao a ngwadilwego a go gana phihlelelo ya dikgatišo.

19.3.3 Go sa kgathalege mabaka a filwego ka godimo a go gana phihlelelo ya dikgatišo, Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa setšhaba o swanetše go dumela kgopelo ya phihlelelo ya kgatišo ya mokgahlo ge dikgathalego tša batho mo go phatlaladitšwego ga kgatišo go na le kotsi ye e naganelwago mo mabakeng ao a ngwadilwego a go gana²⁷. Seo se ra gore mokgopelatshedimošo a ka itshephela go dikgathalego tša setšhaba ge phihlelelo ya dikgatišo e fetolwa.

19.3.4 Ka bonyane, mabaka a go fa tshedimošo ao a ka se phatlalatšego a amana le go phatlalatša ga tshedimošo ye e ka baka kotsi ye kgolo go go bapetšwa le ge e ka se phatlalatšwa. Go na le mehuta ye mebedi ye e farologaneng ya mabaka a go gana phihlelelo ya dikgatišo tša mokgahlo:

²⁵ Kgaolo 4 ya PAIA - mabaka a go gana phihlelelo ya dikgatišo (karolo 34-45 ya PAIA)

²⁶ Kgaolo 4 ya PAIA - mabaka a go gana phihlelelo ya dikgatišo (karolo 63-69 ya PAIA)

²⁷ Karolo 46 ya PAIA

19.4 Mabaka ao a gapeletša go gana (mabaka a go beelwa kwa thoko)

19.4.1 Ka mabaka a go gapeletša, Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go gana kgopelo gobane di go tsentshetšwe kgopelo mo kgatišong.

19.4.2 Go na le mabaka a mantši a kgapeletšwa ka ntle ga a go kgethwa. Tše di latelang ke mabaka a go gapeletša go gana, gomme Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go gana gobane gona le kgopelo mo kgatišong -

19.4.2.1 **Tšhireletšo ye e gapeletšang sephiri sa motho wa boraro yoo e lego motho wa nama;**

Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete ga a swanela go dumelela mokgopelatshedimošo go fihlelela tshedimošo ya tša bo wena ya motho yo mongwe ge e swana le 'phatlalatšo ye e sa kwagaleng'. Dikarolo tšeo ka botšone di bontšha mabaka a mmalwa ao go sa dirwego, bjale ka ge batho ba šetse ba tseba dikgatišo tšeo, goba ge motho a filwe tumelelo. Taba ya tumelelo e bohlokwa kudu ge e amana le karolo ye nngwe ya thulaganyo ye mokgopelatshedimošo a swanetšeng go e tseba, ye e amanang le ditsebišo tša motho wa boraro, temaneng le kgaolo 5 ya **PAIA**.

19.4.2.2 **Tšhireletšo ya tlhomamišo ya dikgatišo tše di rileng tša Ditirelo tša Letseno tša Afrika Borwa;**

Mohlankedi wa Tshedimošo wa **SARS** ga a swanela go dumelela mokgopelatshedimošo go fihlelela dikgatišo tše di bonweng goba tše di tshwereco ke **SARS** ka maikemišetšo a yona a go kgobokanya letseno. Gomme gona, dikgatišo tše di bonweng goba tše di tshwereco ke **SARS** di kana tša se ganwe ge kgopelo e dirwa ke mokgopelatshedimošo ka bo yene goba motho yo a direlwang kgopelo.

19.4.2.3 **Tšhireletšo ye e gapeletšang tshedimošo ya kgwebo ya motho wa boraro;**

Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo ga a swanela go dumelela mokgopelatshedimošo go fihlelela tshedimošo ya kgwebo ya motho yo mongwe (ka mantšu mangwe, motho yo e seng mokgopelatshedimošo goba yo go kgopelwang tshedimošo mo go yena). Seo se akaretša tshedimošo ye bjale ka diphiri tša kgwebišano, goba tše di ka tšhošetsang dikgahlego tša kgwebo ya motho wa boraro. Mohlala, KFC e šomiša diresepi tše di rileng, tše di akaretšang dinyoki tše dingwe tše di dirilweng ke khampani ye nngwe, tše e leng diphiri tša kgwebišano tša khampani yeo gomme go phatlalatšwa ga yona go ka tšhošetša dikgahlego tša kgwebo tša khampani yeo.

19.4.2.4 **Tšhireletšo ye e gapeletšang ya tshedimošo ye e rileng ya sephiri, le Tšhireletšo ya Tshedimošoe ye nngwe ye e rileng ya sephiri, ya motho wa boraro;**

Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa setšhaba le wa poraebete ga se a swanela go dumelela mokgopelatshedimošo go hwetša kgatišo ge go e ntšha go tla swana le go tshela taelo ya sephiri sa motho wa boraro temaneng mo tumelanong goba konterakeng.

19.4.2.5 **Tšhireletšo ye e gapeletšang ya tšhireletšong ya batho, le tšhireletšo ya thoto;**

Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa tšhireletšo le wa poraebete ga wa swanela go dumelela mokgopelatshedimošo go fihlelela dikgatišo ge go ntšhiwa ga tšona go ka ama tšhireletšong ya mongwe. Mo dikarolong tšona tseo, gape e bontšha gore Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo a ka gana phihlelelo ge go ka direga gore e tla ama tšhireletšong ya moago goba thoto.

19.4.2.6 **Tšhireletšo ye e gapeletšang ya ditokete tša maphodisa mo ditherišanong tša beili, le tšhireletšo ya tiragatšo ya molao le ditaba tša semolao;**

Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa setšhaba ga a swanela go fa mokgopelatshedimošo phihlelelo ya dikgatišo tše bjaleka dikgatišo tša ditherišano tša beili tše di šetseng di šireletšwa ke karolo 60 ya Molao wa Tshepetšo ya Bosenyi. Mo go yona karolo yeo, gape e bontšha gore Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa setšhaba a ka gana phihlelelo ya dikgatišo tša tiragatšo ya molao ye e senolang mekgwa, mahalahlala le ditshepetšo tša go thibela bokebekwa, mmogo le dikgatišo tše dingwe tše di rileng tše di swanelang ditaba tša semolao tše di diregang.

19.4.2.7 **Tšhireletšong ye e gapeletšang ya dikgatišo tše di sa swanelang go tšwelela go tšwa go tša molao;**

Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa poraebete ga a swanela go dumelela mokgopelatshedimošo go fihlelela kgatišo ge kgatišo e sa swanela go tšwelela mo go tšwa go tša molao, ka ntle ga gore motho yo a nang le tokelo yeo a lahlelwe ke yona.

19.4.2.8 **Tšhireletšo ye e gapeletšang ya tshedimošo ya nyakišišo ya motho wa boraro, le Tšhireletšo ya Tshedimošo ya nyakišišo ya mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete.**

Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo ga a swanela go dumelela mokgopelatshedimošo go fihlelela kgatišo ge kgatišo e amana le nyakišišo ye e dirwang ke mokgahlo yo o amegang goba e tla dira ke wona, gomme go ntšhiwa ga yona go tla senola monyakišiši, motho wa boraro goba taba ye e nyakišišwang e ka senyega kudu.

19.4.3 Kgopela o ele tlhoko gore mabaka a a ka godimo a tlhomamišo ya go gana phihlelelo ya dikgatišo a nyakile a swana le mekgahlong ya setšhaba le ya poraebete, ka ntle ga tšhireletšo ye e gapeletšegang ya dikgatišo tše di rileng tša Ditirelo tša Letseno tša Afrika Borwa, ya ditokete tša maphodisa mo ditherišanong tša beili, tše di amang fela mekgahlo ya setšhaba.

19.4.4 Ge karolo ya kgatišo e amanago fela le lebaka la go beela ka thoko, Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo wa mekgahlo ya setšhaba le ya poraebete ka bobedi ba na le maikarabelelo a go naganela gore na phatlalatšo e e rileng ya tshedimošo e a kgonega nako le nako ge ba hwetša gore phatlalatšo ye e feletšeng ga e kgonege gomme ba swanetše go tšea dikgato tše di hlokegang go tloša goba go fokotša karolo yeo e e ka se ntšhwego go mokgopelatshedimošo le go fa phihlelelo ya kgatišo ka moka.

19.5 Go hwetša kgopela go gannwe²⁸

19.5.1 Go palelwa ke go araba ga botse kgopelo mo nakong ye e swanetšeng go hwetša e le gore 'kgopelo e gannwe'. Seo se bohlokwa, gobane, PAIA e dumelela mokgopelatshedimošo go tsentšha ngongorego ge sephetho se se gona gape kgopelo ye e dirilwego e beetšwe ka thoko. Mokgopelatshedimošo o tla bontšha mo ngongoregong ya gagwe gore ga se a amogela karabo.

19.5.2 Kgopelo ya phihlelelo ya dikgatišo e tšewa bjalo ka kgano morago ga go felelwa ke nako ya matšatši a le 30 goba lebaka lefe lelo le okeditšweng gomme mekgahlo wa setšhaba goba wa poraebete o palelwa ke go araba.

19.6 Mabaka a go gana ao a phatlaletšego ka maemo

19.6.1 Ka mabaka a a ikaegileng ka maemo, Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo a ka lemoga gore a ka gane kgopelo gobane mabaka a dirilwego mo kgatišong ye e kgopetšwego. Ka lebaka la gore e phatlaletše, Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go lemoga ga botse ge a lemoga mabaka a a fapaneng, e leng:

19.6.1.1 **Bathibedi ba Afrika Borwa, tšhireletšo le dikamano le dinaga di šele:** Mohlankedi wa Tshedimošo a ka gana phihlelelo ge go lebeletšwe gore go ntšhiwa ga tshedimošo go ka ama bathibedi goba tšhireletšo ya naga. Seo gape se ka dira ge go ntšhiwa ga tshedimošo go ka ama dikamano tša Afrika Borwa le naga ye nngwe, bjalo ka go ntšha dikgatišo tše di abilweng ka sephiri.

19.6.1.2 **Mabapi le ekonomi, tša mašelang le tša kgwebo:** Mohlankedi wa Tshedimošo a ka gana phihlelelo ge go ntšhiwa ga yona go tla ba kotsi mo boemong bja ekonomi le matlotlo a Naga;

²⁸ Karolo 27 le 58 ya PAIA

19.6.1.3 **Tshepetšo ya tša setšhaba:** Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa tša setšhaba a ka gana phihlelelo ge go ntšhiwa ga tshedimošo ge go ka hlohla ditshepetšo, mohlala, ge go leka go dira pholisi goba go rerišana ka taba;

19.6.1.4 **Dikgopelo tša go raloka le tša go se kwagale:** Bahlankedi ba Tshedimošo ba ka gana kgopelo ya tshedimošo ba e kwa gore go šomiša dikgopelo go tla senya nako go sa hlokege gomme gwa senya tšhelete. Mo godimo ga moo, ba ka gana phihlelelo ya kgatišo ge kgopelo e bonala e dirwa ke mokgopelatshedimošo go seleka goba go kwatiša mongwe.

20. PHATLALATŠO YE E GAPELETŠAGO YA DIKGATIŠO GO THUŠA BATHO

20.1 Le ge lebaka la go rata goba le le gapeletšang la go gana le le gona go tsamaišana le kgopelo ya phihlelelo ya dikgatišo tša mekgahlo ya setšhaba goba ya poraebete, ka dinako ka moka go na le kgonagalo ya gore dikgahlego tša batho mo go phatlalatšeng ga kgatišo go bohlokwa go lemoša kotsi ye e dirwang ke go ntšhiwa ga kgatišo.

20.2 Mo bohlokwa bja dikgahlego tša batho di lebeletšwe ka ge go bolelwa ka godimo gomme phatlalatšo ya kgatišo e bontšha mabaka ao a kwagala a go dumalana goba go palelwa ke go tsamaišana le molao, goba tšhireletšong ye maatla ya batho goba kotsi ya tikologo, moo Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo o swanetše go fa kgopelo ya phihlelelo ya kgatišo go sa kgathalege go ba gone ga go beelwa thoko ga mabaka ao a filwego ka godimo.

21. TSHEPEDIŠO YA YA GO TSEBIŠA LELOKO LA BORARO²⁹

21.1 Go ya ka dikarolo 47 le 71 tsa **PAIA**, Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go tšea dikgato ka moka tše di kgonegang go tsebiša motho wa boraro ka kgopelo ya gagwe goba dikgatišo tše e ka bang kgatišo ye e nang le tshedimošo efe ka tša bo bona,

21.1.1 kgatišo ya SARS;

21.1.2 diphiri tša kgwebišano;

21.1.3 tshedimošo ye go ntšhiwa ga yona go ka bakang mabaka a kgato ya go tshela tshephano; goba tshedimošo ya nyakišišo ye e ka senolang yo mongwe goba taba ye nngwe go hlola tsheny.

21.2 Tsebišo ya motho wa boraro wo dikgatišo goba tshedimošo e ka kgopelwang e swanetše go laletša motho wa boraro go -

²⁹ Karolo 47 le 71 ya PAIA

- 21.2.1 ngwalela goba bolela le Mohlankedi wa Tshedimošo gore ke eng kgopelo ya phihlelelo e swanetše go ganwa; goba
- 21.2.2 fa tumelelo ye e ngwadilwego ya phatlalatšo ya kgatišo go mokgopelatshedimošo.
- 21.3 Sa bohlokwa go mokgopelatshedimošo, **PAIA** e re ditsebišo tše di ngwadilwego go motho wa boraro di swanetše go romelwa go motho wa boraro mo matsatšing a 21 a go amogelwa ga kgopelo, le gore Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go tsebiša mokgopelatshedimošo gore tsebišo e rometšwe go motho wa boraro.
- 21.4 Ge Tsebišo yeo e rometšwe, Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go dira sephetho aa mafelelo gore a ntšhe dikgatišo mo matsatšing a 30 a go romelwa ga tsebišo yeo.
- 21.5 Motho wa boraro o swanetše a tsebišwe ka sephetho se se dirilweng gomme go swanetše go fiwa le mabaka ao a lekaneng a go fa kgopelo. Motho wa boraro le yena o swanetše go tsebišwa ka tokelo le tshepetšo ya go tšewa ga sephetho ka ge go bontshitšwe mo temaneng 22 ka fase.

22. DIKGATO TŠA SEMOLAO KG AHLANONG LE DIPHETHO GOBA GO PALELWA KE GO DIRA SEPHETHO KE MOHLANKEDI GOBA MOTLATŠA MOHLANKEDI WA TSHEDIMOŠO

- 22.1 Kgato e e swanetšeng go tšewa ge sephetho se dirwa ka kgopelo
- 22.1.1 Mokgopelatshedimošo a ka dira kgopelo ya go tseba ka maemo a gagwe a kgopelo ka go ngwala, go sa letilwe sephetho sa Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo. Go eleditšwe gore dipoledišano ka moka magareng ga mokgopelatshedimošo le Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo di swanetše go ngwalwa fae gore di kgone go lebišwa mo go swanetšwego.
- 22.1.2 Go na le mekgwa ye e fapanego go mekgahlo ya setšhaba le ya poraebete, ya go ntšha ngongorego ya gago. Mohlala, malebana le kgopelo ya phihlelelo ya kgatišo ya mokgahlo wa setšhaba, mokgopelatshedimošo o swanetše go romele ngongorego pele a ka kopana le Molaodi goba Kgotlatshekelo. Le ge go le bjalo, ga go na ngongorego ye e lego kgahlanong le sephetho (e ka ba ya go dumela goba go gana go dumelela phihlelelo ya dikgatišo) goba go tšewa go ganwa ga phihlelelo ya dikgatišo tsa mokgahlo wa setšhaba.
- 22.1.3 Karolo yeo e tla hlalosa ditharollo tša semolao tšeo bakgopelatshedimošo ba ba nyakang go pobola ka diphetho tšeo ba nago le tšona, tše di akaretša dipobolo, go tsentšha ngongorego go Molaodi le dikgopelo go Kgotlatshekelo. Bona gape le taekeramo ya go laetša dikgopelo tša **PAIA**, mo temaneng 27 ka fase.

22.1.4 Gareng ga tše dingwe, mokgopelatshedimošo a ka lwa le sephetho seo se tšerwego ka mokgahlo wa poraebete le/goba wa Pušo -

22.1.4.1 thentara goba tšhelete ye e nyakegang;

22.1.4.2 thentara goba tšhelete ya peeletšo;

22.1.4.3 patedišo ya phihlelelo ye e lego godimo kudu;

22.1.4.4 foromo ya phihlelelo e dumetšwe;

22.1.4.5 go ganwa ga kgopelo;

22.1.4.6 mokgwatshepetšo (go akaretša lebaka) wa go tsentsha boipobolo ;

22.1.4.7 nako e e okeditšweng ye e sa swanelang ya go araba kgopelo ya phihlelelo;

22.1.4.8 go palelwa ke go ntšha dikgatišo;

22.1.4.9 go dumela kgopelo ya phihlelelo ya kgatišo;

22.1.4.10 go gana kgopelo ya go phumola ditefo;

22.2 Ditharalo tša boipobolo

22.2.1 Naa mokgopelatshedimošo a ka ipobola bjang kgahlanong le sephetho sa mokgahlo wa Pušo?

22.2.1.1 Go ya ka karolo 74 ya **PAIA**, boipobolo bo ka dirwa fela le molaodi yo wa maleba wa karolo ya setšhaba ya bosetšhaba goba ya porofense goba mmasepala ofe mo karolong ya setšhaba ya selegae ge go hlokega.³⁰

22.2.1.2 Mohlala, Toropo ya Johannesburg ke sekai sa karolo ya setšhaba ya selegae ye boipobolo bja gona bo ka romelwago kgahlanong le yona. The Road Accident Fund goba Molaodi wa yona ke sekai sa mokgahlo wa setšhaba seo e seng karolo ya bosetšhaba, ya porofense goba ya selegae ye e tlhomilweng ke molaotheo, bjalo boipobolo bja gona bo ka se dirwe kgahlanong le yona.

³⁰ Karolo 74(1) ya PAIA

- 22.2.1.3 Ge mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro a sa thabela sephetho se se dirilweng ke Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo wa karolo ya Pušo ya bosetšhaba, ya porofense goba ya selegae, mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro o na le tokelo ya go dira boipobolo mo gona, temaneng le karolo ya 74(1) ya (2) ya **PAIA**. Mokgwatshepetšo wa go dira boipobolo bo hlaloswa mo bukaneng ya ditaello tša **PAIA** ya mokgahlo woo gomme mokgwa wa go dira boipobolo bja mo gona le ona o hlaloswa ka fase.
- 22.2.1.4 Ge karabo ya karolo ya Pušo ya bosetšhaba, ya porofense goba ya selegae e tšewa e le go gana, ka mantšu a mangwe, e paletšwe ke go araba kgopelo mo matšatšing a 30 goba mo lobakeng leo le okeditšweng, mokgopelatshedimošo a ka lokela boipobolo bja gona pele mokgopelatshedimošo a ka atamela Molaodi goba Kgotlatshekelo, go ya ka mokgwatshepetšo ye e hlaloswang moo.

22.3 Poloko ya dikgatišo go fihla sephetho sa mafelelo ka kgopelo ye e fihleletšwe

- 22.3.1 Mohlankedi wa Tshedimošo wa karolo ya Pušo ya Bosetšhaba, ya Porofense goba ya Selegae e boipobolo ba gona bo swanelwang ke go dirwa go tšea dikgato tše di swanelang tše di hlokegang go boloka kgatišo gomme a ka se phumole goba go senya kgatišo yeo e kgopetšwang, go fihla ka nako ya fa ditshepetšo dife goba ka moka mo boipobolong bja gona goba ngongorego go Molaodi goba kgopelo ya ka kgotlatshekelo di hwetšwa temaneng le karolo 21 ya **PAIA**.
- 22.3.2 Seo se ra gore Mohlankedi wa tshedimošo a ka se kgone go phumula goba go senya tshedimošo efe yeo e kgopetšweng, go letilwe tshepetšo yeo e hlaloswang mo temaneng 22.3.1.1 ka godimo.

22.4 Naa Boipobolo bja gona bo swanetše go romelwa go mang?

- 22.4.1 Le ge boipobolo bo tla sekasekwa ke molaodi yo a swanelang, boipobolo bja gona bo swanetše go išywa goba go romelwa go Mohlankedi wa Tshedimošo wa Karolo ya Pušo ya Bosetšhaba, ya Porofense goba ya Selegae mo atereseng ya gagwe, mo nomorong ya fekese goba aterese ya lengwalo la ileketeroniki³¹, dintlha tša go ikgokaganya di ka hwetšwa mo bukaneng ya ditaello ya **PAIA** goba di ka fihlelelwa go Molaodi.
- 22.4.2 Mohlankedi wa Tshedimošo wa karolo ya Pušo ya bosetšhaba, ya porofense goba ya selegae, o na le boikarabelo bjo bo kgethegileng, go ya ka temaneng le karolo 75(4) ya **PAIA**, go romela boipobolo go

³¹ Karolo 75(1)(b) ya PAIA

molaodi wa boipobolo, ga mmogo le mabaka a gagwe a sephetho se e se tšerego. Thomelo ya boipobolo go molaodi wa maloka e swanetše go dirwa mo matšatšing a 10 a mošomo morago ga go amogela boipobolo.

22.5 Molaodi wa maloka ke mang?

22.5.1 Gantši molaodi wa maloka, yo mo a bitšiwang “molaodi wa boipobolo” ke moetapele wa sepolotiki wa mokgahlo yo o amegang (le ge e le gore maemo ao a ka fiwa o mongwe semolao) gomme ka peosemalalo e ra motho yo a latelang.

Mokgahlo wa Pušo (“Pušo”)	Molaodi yo o Swanelang (“Molaodi wa boipobolo”)
Kantoro ya Moporesidente	Motho yo a kgethilweng ke Moporesidente ka go ngwalwa fase, ge le gone, go seng bjalo Moporesidente ke molaodi wa boipobolo
Lefapha la Bosetšhaba	Tona ye e ikarabelelang ka lefapha leo goba motho yo a kgethilweng ke Tona yeo ka go ngwala fase
Kantoro ya Tonakgolo	Motho yo a kgethilweng ke Tonakgolo ka go ngwalwa fase.
Lefapha la Porofense	Leloko la Lekgotla la Khuduthamaga (MEC) le le ikarabelelang ka Lefapha leo la Porofense goba motho yo a kgethilweng ke MEC ka go ngwalwa fase;
Mmasepala	Ratoropo, Sebuledi goba motho ofe yo mongwe yo a kgethilweng ke Lekgotla la Mmasepala la mmasepala yoo ka go ngwalwa fase;

22.5.2 Maemo gape a mangwe, ge e se kantoro ya tonakgolo: leloko la khuduthamaga le le ikarabelelang ka mokgahlo yoo wa Pušo goba motho yo a kgethilweng ke leloko leo ka go ngwalwa fase.

22.5.3 Ge molaodi wa boipobolo a dumelela sephetho sa Bahlankedi ba Tshedimošo, boipobolo bja gona bo a ganwa gomme sephetho sa mathomo sa Mohlankedi wa Tshedimošo se tla ema. Gomme gona, ge molaodi wa boipobolo a sa dumalane le sephetho sa Mohlankedi wa Tshedimošo, boipobolo bo a dumelwa gomme sephetho sa mathomo e a fetotšea.

22.5.4 Sephetho sa Molaodi wa Tshedimošo ke sona. Ka go le lengwe, ge balaodi bja boipelaetšo ba ganane le sephetho sa Molaodi wa Tshedimošo, gona boipelaetšo bo tla amogelwa gomme sephetho sa mathomo se tla fetošwa.

22.6 Naa ke mang a ka lokelang boipobolo bja gagwe?

22.6.1 Mokgopelatshedimošo ofe yo kgopelo ya **PAIA** ya phihlelelo ya dikgatišo tša karolo ya Pušo ya Bosetšhaba, ya Porofense goba ya Selegae e gannwe gomme a dumela gore le lengwe la mabaka a boipobolo ao a ngwadilwego mo temaneng 22.2.4 ka godimo a swana le a mo kgopelong ya gagwe, o na le tokelo ya go lokela boipobolo bja gagwe.

22.6.2 Batho ba kgato ya boraro le bona ba ka lokela boipobolo mo kgahlanong le sephetho se se dirilweng ke Mohlankedi wa Tshedimošo go fa sephetho sa kgatišo se se ba amang. Ge boipobolo bo akaretša motho wa boraro, molaodi wa boipobolo yo a amogelang boipobolo o swanetše go tsebiša batho bao ba boraro (ka gona maikarabelo ga e sa le a Mohlankedi wa Tshedimošo gomme ke a molaodi wa boipobolo bjalo).

22.7 Lebaka leo o ka lokelang boipobolo ka lona

22.7.1 Boipobolo bo swanetšwe go lokelwa -

22.7.1.1 mo **matšatšing a 60**³² morago ga gore sephetho se dirwe;

22.7.1.2 mo **matšatšing a 30**³² morago ga gore Tsebišo e fiwe motho wa boraro ka sephetho se go ipobolwang ka sona

22.7.2 Go lokela boipobolo morago ga lebaka leo le filweng ka godimo (lata) go ka no se dumelwe, ka ntle ga ge molaodi wa boipobolo a fiwa lebaka le le kwagalang la go nna thari. Mohlala, bjale ka go robala bookelong matšatši a go feta 60 go ka amogelwa bjale ka lebaka le le kwagalang la go ba lata.

22.7.3 Ge molaodi wa boipobolo a sa amogele go lokelwa ga nako ya boipobolo, o swanetše go go fa mabaka a go gana boipobolo le go go fa tllahlo ya tshedimošo epe yeo e oketšegileng ye e hlokegang gore a amogele boipobolo, ge e le gona. Gape molaodi wa boipobolo o swanetše go go gopotša ka tshepetšo ya go lokela ngongorego kgahlanong le khwetšo ya bona go Molaodi goba kgotlatshekelo.

³² Karolo 75(1)(a)(i) ya PAIA

³³ Karolo 75(1)(a)(ii) ya PAIA

22.7.4 Bjale ka ge go bontšhitšwe ka godimo, Mohlankedi wa Tshedimošo o swanetše go romela boipobolo bja gago go molaodi wa boipobolo mo matšatšing a 10 a mošomo morago ga go amogela boipobolo³⁴.

22.8 Tsebišo ya boipobolo ka molaodi wa boipobolo go mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro

22.8.1 Ka lebelo le le kgonegang, gomme e le mo matšatšing a 30 morago ga go amogela boipobolo, molaodi wa boipobolo o swanetše go³⁵, tsebiša -

22.8.1.1 motho wa boraro yo kgatišo e leng ya gagwe, goba

22.8.1.2 mokgopelatshedimošo ka boipobolo bja mo gona kgahlanong le go fa kgopelo ya phihlelelo.

22.8.2 Mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro yo a fiwang tshedimošo, mo **matšatšing a 21** morago ga go fiwa tsebišo yeo, a ka dira kgopelo ye e ngwadilwego go molaodi wa boipobolo gore ke lebaka lefe kgopelo ya phihlelelo e swanetše go fiwa goba go ganwa.

22.9 22.3.7 Sephetho sa boipobolo le tsebišo go tloga fao³⁶

22.9.1 Molaodi wa boipobolo o swanetše go dira sephetho ka boipobolo ka pela ka mo go kgonegang gomme e le mo matšatšing a 30:

22.9.1.1 Ge boipobolo bo seno go amogelwa ke Mohlankedi wa Tshedimošo wa Mokgahlo;

22.9.1.2 ge motho wa boraro a tsebišitšwe, bjale ka ge go bontšhitšwe mo temaneng 22.3.6.1 ka godimo.

22.9.2 Sephetho sa molaodi wa boipobolo se swanetše go boledišanwa le moipelaetše, motho wa boraro le mokgopelatshedimošo. Sephetho sa molaodi wa boipobolo se swanetše go felegetše ke mabaka ao a kwagalago a sephetho seo, go akaretša ditekanyetšo tše **PAIA** goba **POPIA** e tshephagalang ka tšona.

22.9.3 Ge molaodi wa boipobolo a gapeletšega ke go fa moipobolo Tsebišo ka sephetho sa boipobolo mo matšatšing a 30, boipobolo bo tšewa bo gangwe gomme mokgopelatshedimošo a ka tšwelela go lokela ngongorego go Molaodi goba a ka batamela Kgotlatshekelo go bona thušo ye e swanelang³⁷.

³⁴ Karolo 75(4) ya PAIA

³⁵ Karolo 76(2)(a) ya PAIA

³⁶ Karolo 77 ya PAIA

³⁷ Karolo 77(7) ya PAIA

22.10 Go tlatša boipobolo - Foromo 4

- 22.10.1 Go ipobola kgahlanong le sephetho sa ya karolo ya Pušo ya Bosetšhaba, ya Porofense goba ya Selegae, mokgopelatshedimošo o swanetše go lokela boipobolo bja gago ka go tlatša Foromo 4. Foromo 4 e swanetše go romelwa go Motlhanked wa Tshedimošo wa karolo ye e amegang ya Pušo, yo a swanetšeng go e romelela molaodi wa boipobolo, bjale go bontshitswe ka godimo.
- 22.10.2 Foromo 4 e gona mo weposateng ya Molaodi, <https://www.justice.gov.za/inforeg/>, mmogo le mo karolong ye e amegang ya Pušo.
- 22.10.3 Mohlankedi wa Tshedimošo goba Motlatša Mohlankedi wa Tshedimošo wa karolo ye e amegang ya Pušo ga a ka fase ga maikano afe a go thuša mokgopelatshedimošo go tlatša foromo ya boipobolo; gomme gona, mokgopelatshedimošo o swanetše go ka kgopela Mohlankedi wa Tshedimošo go mo thuša mo ntlheng yeo.
- 22.10.4 Ka fase fake kgato ka kgato ya go tlatša foromo ya boipobolo -

Tshedimošo ye e nyakegang Tlhaloso

Dintlha tša mokgahlo wa setshaba

Karolo ye e swanetše ya ba le leina la Karolo ye e amegang ya pušo ya Bosetšhaba, ya Porofense goba ya Selegae, le leina le sefane sa Mohlankedi wa Tshedimošo.

Dintlha tša moipobolo yo a lokelang boipobolo

Karolo ye e swanetše go tlatšwa ke moipobolo, e ka ba e le moemedi goba aowa. Ge go swanela, go swanetše ga fiwa maina a a feletšeng le sefane, nomoro ya baoitsebišo le maemo a mo go wona boipobolo bo loketšwego mo boemong bja motho yo mongwe. Ge boipobolo e ba motho, maemo ao a swanetše go gatišwa. Tshedimošo ye e oketšegileng ye e nyakegang e akaretša dintllha tša go ikgokaganya tša mokgopelatshedimošo: aterese ya poso, aterese ya imeile,

Tshedimošo ye e nyakegang

Tlhaloso

fekese le/goba nomoro ya mogala. Tshedimošo yeo e swanetše go swana le ye e mo kgopelong ya mathomo. Ge motho yo o tlatšang foromo e le moemedi wa mokgopelatshedimošo, bošupi bja maemo a boipobolo bo loketšwego mo go wona bo swanetše go kgorametšwa mo foromong yeo.

Dintlha tša motho yo a tsentšhetswago kgopelo (ge e loketše ke motho wa boraro)

Karolo ye e swanetše go tlatšwa fela ke motho yo a kgopelang tshedimošo mo boemong bja motho yo mongwe. Gemotho yo a romelang boipobolo e se motho yo a dikgopetšego tshedimošo ya mathomong, dintlha tša mokgopelatshedimošo di swanetše go fiwa moo. Ge kgopelo e dirwa mo maemong a motho, karolo ye ga e hloke go tlatšwa.

Sepheho se se loketšwego kgahlanong le boipobolo

Foromo e na le karolo ya gore mokgopelatshedimošo a bontšhe ka "x", gore ke lefe la mabaka le le ngwadilwego la boipobolo le swanelang boipobolo.

Mabaka a boipobolo

Mo karolong ye, mokgopelatshedimošo o swanetše go hlalosa ka botlalo gore keng a nagana gore mabaka a boipobolo a hlokega. O swanetše go fa le (ma)baka la go nagana gore ke eng a nagana ge tshedimošo ya Mohlankedi wa Tshedimošo e sa ya nepa. Gape o hloka go kgorametša ditlankana tše di thekgang boipobolo. Lenaneo la mabaka le le fiwang go theekga boipobolo le ka hlaloswa ka botlalo mo letlakaleng le lengwe, ka karolo ye e leng mo foromong e sa lekana. Matlakala ao a oketšweng di swanetše go saeniwa. Go swanetše ga bo go na le mabaka ao a lekaneng le

tshedimošo ye e theekgang go kgontšha molaodi wa boipobolo go dira sephetho ka tsebo. Ka bjalo, motho o swanetše go akaretša lenaneo la dilo tšohle tše di diregileng mo nakong ye e lebišang go boipobolo bja mo gona. Mo pobolong ye nngwe, motho a ka ngwala dikarolo tše di rileng tsa **PAIA** e le mabaka a boipobolo.

Tsebišo ya sephetho ya boipobolo

Go na le karolo ya go hlalosa mokgwa yo tshedimošo e swanetšeng go romelwa ka gona, mohlala, ka poso, go rometšea goba ka fekese goba imeile. Kgopela o kgetha mokgwa yo o ratang wa Tsebišo.

22.10.5 Le ge go se na le molao wa go thibela kgahlanong le go bona moleledi go thuša ka nako ye ya kgopelo ya tshedimošo, ditshepetšo tša **PAIA** di dirilwe gore di be bonolo go tloša tlhokego ya moleledi le gore go se be le ditefelo tša semolao.

23. NGONGOREGO GO MOLAODI WA TSHEDIMOŠO

- 23.1 Mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro a ka romela ngongorego go Molaodi morago ga gore mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro a felelwe ke tshepho ya boipobolo mo kgahlanong le sephetho sa Mohlankedi wa Tshedimošo wa Pušo ya bosetšhaba, ya porofense goba ya selegae. Seo se ra gore yo mongwe a ka romela ngongorego ya yo mongwe kgahlanong le karolo ye e rileng ya Pušo go Molaodi ge a sa thabiše ke sephetho sa molaodi wa boipobolo. Molaodi o tla gana ngongorego ge tshepetšo ya boipobolo ye karolo ya gona e sego ya felela.
- 23.2 Le ge go le bjalo, malebana le mokgahlo wa Pušo (ge boipobolo ba gona e se ba maleba) le mokgahlo wa poraebete, mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro a ka romela ngongorego go Molaodi, ge a sa kgotsofatšwe ke sephetho sa mokgahlo yo o amegang.
- 23.3 Ngongorego go Molaodi ka mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro e swanetše go tsentšhwa mo matšatšing a 180 morago ga go amogela sephetho go tšwa kaa mokgahlong.

23.4 Mokgopelatshedimošo a ka lokela ngongorego go Molaodi ge a sa thabiše ke -

23.4.1 diphihlelelo tša boipobolo go molaodi wa boipobolo wa karolo yengwe ya Pušo;

23.4.2 sephetho sa molaodi wa boipobolo sa go gana go tsentšha boipobolo ka nako;

23.4.3 sephetho sa Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa Pušo yo e seng karolo ya Pušo go -

23.4.3.1 gana kgopelo ya phihlelelo; goba

23.4.3.2 oketša nako ya go šogana le kgopelo; goba

23.4.3.3 fa tumelelo ka mokgwa yo o rileng.

23.4.4 sephetho sa hlogo ya mokgahlo wa poraebete go -

23.4.4.1 gana kgopelo ya phihlelelo; goba

23.4.4.2 nyaka tšhelete ya go patela kgopelo, goba peeletšo ya tšhelete ya phihlelelo; goba

23.4.4.3 oketša nako ya go šogana le kgopelo; goba

23.4.4.4 fa tumelelo ka mokgwa yo o rileng.

23.5 Motho wa boraro a ka lokela ngongorego le Molaodi ge a se a thabela -

23.5.1 dipheho tša boipobolo tšao molaodi wa boipobolo wa karolo ye e swaneng le ya Pušo;

23.5.2 sephetho sa Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa Pušo yo e seng karolo ya lekgotla la Pušo go fa kgopelo ya phihlelelo; goba

23.5.3 sephetho sa hlogo ya mokgahlo wa poraebete go fa kgopelo ya phihlelelo ya kgatišo ya mokgahlo yoo,

23.6 Motho o ngongorega bjang go Molaodi?

- 23.6.1 Ngongorego go Molaodi e swanetše ngwalwa gomme foromo ya ngongorego e swanetše go tlatšwa, ka letsogo goba mo internet. Foromo ya ngongorego, Foromo 5, e ka hwetšwa mo weposaeteng ya Molaodi, <https://www.justice.gov.za/inforeg/>
- 23.6.2 Seo se ra gore Molaodi a ka se amogele ngongorego ka mogala; gomme gona, Molaodi o swanetše go fa thušo ye e oketšegilego go motho ofe yo a nyakang go ngongorega, gomme seo se akaretša thušo malebana le go tlatša foromo ya ngongorego.
- 23.6.3 Ge o mongwe a e lwa le sephetho sa Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa poraebete, o swanetše go ntšha bohlatse bjo bo lekaneng go bontšha gore kgatišo ye e kgoopetšweng e nyaka go šomišwa goba go šireletša (di)tokelo tše nngwe. Phihlelelo ya dikgatišo ya mokgahlo wa poraebete e ka fiwa fela ge motho a ka bontšha gore yo mongwe o nyaka go šomiša goba go šireletša (di)tokelo tše di nngwe ka kgatišo ye e kgopetšwego.

23.7 Go diregang morago ga go amogela ngongorego?

- 23.7.1 Ge Molaodi a amogela ngongorego ya o mongwe, o swanetše go -
- 23.7.1.1 nyakišiša ngongorego le go romela diphihlelelo tša yona go Komiti ya go Tlhomamišo go dira sephetho; goba
- 23.7.1.2 se tšeye kgato ka ngongorego ya mathomo ya gore -
- 23.7.1.2.1 ngongorego ga ya romelwa mo lebakeng la matšatši a 180 gomme ga go na mabaka ao a kwagalang a go ka lebelela kgopelo;
- 23.7.1.2.2 ngongorego ke ya go raloka goba ga e kwagale goba ga ya dirwa ka maikemišetso; goba
- 23.7.1.2.3 ge go lebeletše mabaka ka moka a kgopelo, ga go bohlokwa go tšea kato ye nngwe goba ga go hlokege. Mohlala, tshedimošo ye e kgopetšwego e dirilwe gore e bonwe ke batho ka moka.
- 23.7.1.3 Ge go kgonega, go agišwe goba go lekwe dilo ka moka go fihlelela tharallo yeo goba thuša maloko go rarolla bo(ma)thata a bona; le

23.7.1.4 go gopotša mongongoregi le Mohlankedi wa Tshedimošo, yo ngongorego e amanang le yena, ka kgato e e swanetšeng go tšewa.

23.8 **Poledišano ya mathomo ya Molaodi le mongongoregi le Mohlankedi wa Tshedimošo ka ngongorego ye e loketšwego**

23.8.1 Ge Molaodi a kgetha go se tšeye kgato go ya pele ka ngongorego, o tla tsebiša mokgopelatshedimošo ka sephetho seo le mabaka a go se tšeye kgato go ya pele ka ngongorego yeo.

23.8.2 Ge Molaodi a kgetha go nyakišiša ngongorego, mokgopelatshedimošo o tla amogela lengwalo le le mmotšang gore Molaodi o swanetše go dira dinyakišišo.

23.8.3 Ge Molaodi a amogela ngongorego, o tla romela dintlha tša ngongorego go Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo wa maleba, le go mo kgopela go romelela Molaodi karabo ye e ngwadilwego ya ngongorego.

23.9 **Maatla a Molaodi a go nyakišiša**

23.9.1 Molaodi o na le maatla, go ya ka karolo 77G(2) ya **PAIA**, go -

23.9.1.1 dira maikemišetšo ka moka go fihlelela tharallo yeo;

23.9.1.2 laela le go gatelela ponagalo ya batho mo pele ga Molaodi;

23.9.1.3 ba gapeletsa go ntšha fa bohlatse bago ikana ka molomo goba ka go ngwala le go ntšha dikgatišoi;

23.9.1.4 amogela le go dumela bohlatse ka moka le tshedimošo ye nngwe, le bokano, afidafiti;

23.9.1.5 tsena le go phuruphutša dikago dife tse mo go tšona go bang lekoko le le ikarabelelang;

23.9.1.6 dira dipoledišano tša poraebete le motho yo mongwe le yo mongwe moo go tsenwang gona; le

23.9.1.7 go nyakišiša dikagong tšeo Molaodi a bonang di swanela.

23.10 Tekololo ya go tsamaišana le melao ya PAIA

23.10.1 Molaodi a ka dira tekolo ya gore a mokgahlo wa setšhaba goba wa poraebete o tsamaišana le melao ya **PAIA**.

23.10.2 Molaodi a ka dira tekolo ya go tsamaišana le melao ya **PAIA** mo mokgahlong ka keletšo ya wona, gomme Molaodi a ka dira tekolo ya go tsamaišana le molao wa **PAIA** ge a kgopetšwe goba mo boemong bja Molaodi wa Tshedimošo wa mokgahlo goba motho yo mongwe. Seo se ra gore motho ofe a ka kgopela Molaodi go dira tekolo ya go tsamaišana le molao wa **PAIA** mo mokgahlong. Gape motho a ka romela kgopelo e e sa laetšeng leina go dira tekolo ya go tsamaišana le melao ya **PAIA**, ka go bontšha gore ga a nyake go tsebjwa.

23.10.3 Molaodi a ka fa motho yo a kgopetšego tekolo ya pego ya tekolo le keletšo ya kgato yeo e swanetšeng go tšewa, ge e le gona.

23.11 Tsebišo ya Tshedimošo

Molaodi a ka fa Mohlankedi wa Mokgahlo wa Tshedimošo wa tsebišo ya Tshedimošo ye e nyakang gore lekoko le le boletšweng le fe Molaodi wa tshedimošo ye e boletšweng mo tsebišong. Mohlala, ge ngongorego ye e loketšwego go Molaodi e amana le go gana phihlelelo go diregilee ka mabaka afe a go se e akaretše, mo tsebišong ya Tshedimošo, Molaodi a ka kgopela dikhopi tša dikgatišo tše phihlelelo e gannweng go tšona go bona gore a mabaka a go gana a a kwišisega goba aowa.

23.12 Go hlomiwa ga Komiti ya Tlhomamišo

23.12.1 Molaodi o swanetše go hloma Komiti ya Tlhomamišo³⁸, ye e nang le maatla a go -

23.12.1.1 sekaseka ditaba ka moka tše di rometšweng ke Molaodi temaneng le **PAIA** le go dira phihlelelo ka yona; le

23.12.1.1 go dira keletšo go Molaodi mabapi le kgato yeo e swanetšeng go tšewa kgahlanong le Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo.

23.13 Tsebišo ya Tlhomamišo

23.13.1 Morago ga go fa dikeletšo tša Komiti ya Tlhomamišo, Molaodi a ka fa Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo Tsebišo ya Tlhomamišo -

³⁸ Karolo 50 ya POPIA

23.13.1.1 go hlomamiša, go fetola goba go beela ka thoko sephetho se mongongoregi a bolelang ka sona; goba

23.13.1.2 go nyaka gore Mohlankedi wa Tshedimošo a tšeye kgato yeo goba a ithibe mo go tšeyeng kgato ye bjale ka ge Molaodi wa Tshedimošo a bontšhitšeng.

23.14 Naa ditlamorago tša go se tsamaišane le Ditsebišo tša Tlhomamišo ke dife?

23.14.1 Mohlankedi wa Tshedimošo wa mokgahlo yo a ganang go tsamaišana le Tsebišo ya go tlhomamiša o na le molato wa tshelomolao gomme o swanela go patedišiwa goba go ya kgolegong ka lebaka la go se fete mengwaga ye meraro goba ka bobedi go patela le go yao kgolegelong.

23.14.2 Karolo 77K ya **PAIA** e bontšha bohlokwa bja tokelo ya phihlelelo ya tshedimošo goba dikgatišo. Gape karolo yeo e gatelela bohlokwa bja Molaodi mo tabeng ya tlhohleletšo ya phihlelelo ya tshedimošo.

24. KGOPELO GO LEKGOTLATSHEKELO

24.1 Ke mang a ka lokelang kgopelo go lekgotlatshekelo kgahlanong le sephetho?

24.1.1 Mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro a ka lokela kgopelo go lekgotlatshekelo ge a paletswe mo gohle go ya le ka temaneng le karolo 82 mo maemong ao a latelang:

24.1.1.1 Morago ga gore mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro a palelwe ke boipobolo go ya le ka mo temaneng 22.3 ka godimo; goba

24.1.1.2 morago ga gore mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro a felelwe ke thulaganyo ya dingongorego ye e filweng mo karolo 77A.

24.1.2 Go ya ka karolo 78(1) ya **PAIA**, mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro o na le dikgetho tše pedi, e ka ba go romela sephetho go Molaodi goba go Lekgotlatshekelo, bjalo k age go bolwetši mo ditemaneng tša 22.2.4, 23.4 le 23.5 ka godimo. Lege motho a sa gapeletšego go batamela Molaodi pele a batamela Lekgotlatshekelo, go kaone gore a akanyetše go batamela Molaodi, gobane Molaodi o na le mekgwa ye mentši le ye e tsamaišang ya go rarolla mathata, go bapetšwa le Lekgotlatshekelo.

- 24.1.3 Le ge go le bjalo, gore Lekgotlatshekelo le be le taolo ya go ahlola taba, mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro o swanetše go -
- 24.1.3.1 kgopišitšwe ke yegwe ya diphetho, tše di ngwadilwego mo temaneng 22.2.4, 23.4 goba 23.5 ka godimo; goba
- 24.1.3.2 feletše ke tshepetšo ya dingongorego le Molaodi goba a gogele morago ngongorego go Molaodi. Seo se ra gore motho a ka se atamele Lekgotlatshekelo ge ngongorego ya gagwe e le go Molaodi.
- 24.1.4 Ge o mongwe a le kgahlanong le sephetho sa Molaodi wa tshedimošo wa mokgahlo wa poraebete, o swanetše go ntšha bohlatse bjoo bo kgotsofadišago gore kgatišo yeo a e nyakago o nyaka go e šomiša goba go šireletša yengwa ya (di)tokelo.

24.2 Ke neng moo motho a ka lokelang kgopelo ya Lekgotlatshekelo kgahlanong le sephetho sa mokgahlo goba Molaodi?

- 24.2.1 Kgopelo ya mokgopelatshedimošo goba motho wa boraro ka Lekgotlatshekelo, mo gongwe a sa atlega mo boipobolong bja molaodi ba karolo ya maswanedi ya Pušo goba a kwatišitše ke sephetho sa Mohlankedi wa Tshedimošo wa Mokgahlo (wo o ngwadilwego mo 22.2.4, 23.4 goba 23.5 ka godimo) goba ya Molaodi ye swanetše go lokelwa mo matšatšing a 180 go tloga ka letšatši la tiragalo.
- 24.2.2 Mohlankedi wa Tshedimošo wa Mokgahlo goba molaodi wa boipobolo wa Pušo, go ya le ka maemo, a hlohleleeditše ke sephetho sa Molaodi, a ka tsentšha kgopelo go lekgotlatshekelo ya kimollo ya maswanedi go ya ka karolo 82, mo matšatšing a 180³⁹.
- 24.2.3 Mokgopelatshedimošo, motho wa boraro, goba mokgahlo o ka dira kgopelo go lekgotlatshekelo go dira gore diphetho tše di sa ba tshwareng ga botse di sekasekiwe ke lekgotlatshekelo.
- 24.2.4 Kgopelo go Lekgotlatshekelo ka fase ga **PAIA** e dirwa ka ditshepetšo tša semolao, gomme e swanetše go šomišwa bjalo ka tsela ya bofelo.
- 24.2.5 Dikheisi tša phihlelelo ya tshedimošo di ka theeletšwa ka Dikgotlatšhekelo tša Bomatšiseterata, bjale ka lekgotlatshekelo la lekgetlo e le la mathomo⁴⁰, gomme Lekgotlatshekelokgolo le na le taolo ya mafelelo.
- 24.2.6 Go se tliši kgopelo mo lobakeng la matšatši a 180 go ka itlhokomološwa ke Lekgotlatshekelo ge o mongwe a bontšha gore kgoro e nyaka bjalo. Seo se ra gore Lekgotlatshekelo le ka amogela kgopelo ya morago ga nako ge kgopelo ye e kgahla kgoro. Mohlala, ge e le gore dikgatišo tša

³⁹ Karolo 78(4) ya PAIA

⁴⁰ Karolo 91A ya PAIA le Melao ya Thotloetso ya phitlhelelo ya tshedimošo, 2019

go kgopela phihlelelo di ka thuša motho yo a tsenyang kgopelo ya boipobolo amane le go se ye kgolegelong goba go thuša yo mongwe go bona tlhokomelo ye e oketšegileng ya kalafi, go ka direga gore lekgotlatshekelo le tšee kgahlego go yona.

24.2.7 Kgotlo e ka romelwa go ya ka tumelelano le tshepetšo ye e ngwadilwego mo molao 53 wa Melao ya Lekgotlatshekelokgolo goba temaneng le molao 55 wa Melao ya Lekgotlatshekelo ya Bomatšiseterata ge go se na kgatišo ye e tladitšweng ke motsamaiši goba ye e sa felelang.

24.2.8 Ge kgatišo e šetše e fedile, kgopelo e tla romelwa go ya ka molao 55 wa Melao ya Lekgotlatshekelo ya Bomatšiseterata, go ya le ka gore go na le lebaka la gore modirakgotlo a dumele gore kgatišo ye e feletšeng ya ditshepetšo e ka ba e sa fiwa ka moka mo tsamaišong, modirakgotlo a ka tšwelapele ka go dumalana le tshepetšo ye e ngwadilwego mo Molao 53 wa Melao ya Lekgotlatshekelokgolo, gomme mo ditlhophong tša yona e tla bontšha mo afitafiting ya yona gore ke eng go na le lebaka la go dumela gore kgatišo ye e feletšeng ga ya romelwa⁴¹.

24.3 Naa boemo bja semolao ba sephetho sa Molaodi seo se letileng sephetho sa Lekgotlatshekelo ke bofe?

Maatla a Molaodi a mantšhi a tšewa mo Molaotheong, mo **POPIA** le mo **PAIA**. Ka gona, Tsebišo ya tiragatšo ye e fiwago ke Molaodi e na le ditlamorago tša semolao gomme e a tlama go fihla lekgotlatshekelo la molao le tšea sephetho sa lona. Ka gona dipheho tša Molaodi di a atlega e bile di ke tšona ka ntle ga gore Lekgotlatshekelo le bolelele se sengwe.

24.4 Ke ditaelo dife tše Lekgotlatshekelo la ditheeletšo tša kgopelo e ka di fang?

24.4.1 Lekgotlatshekelo (e ka ba Lekgotlatshekelo la Matšiseterata goba Lekgotlatshekelokgolo) ye e theeletšang kgopelo e ka fa ditaelo tše di latelang -

24.4.4.1 netefatša, fetola goba beela ka thoko sephetho sa Mohlankedi wa Tshedimošo, goba Molaodi wa Boipobolo goba Molaodi wa Tshedimošo;

24.4.4.2 kgopela Mohlankedi wa Tshedimošo goba Molaodi wa Boipobolo go tšea kgato yeo goba go ithiba go tšea kgato ka ge Lekgotlatshekelo le bona go swanela mo lebakeng leo le filweng;

24.4.4.3 fa thibelo, kimollo ya nakwana goba ye e rileng, taelo ya go ntšha maikano goba taelo ya go phatediša;

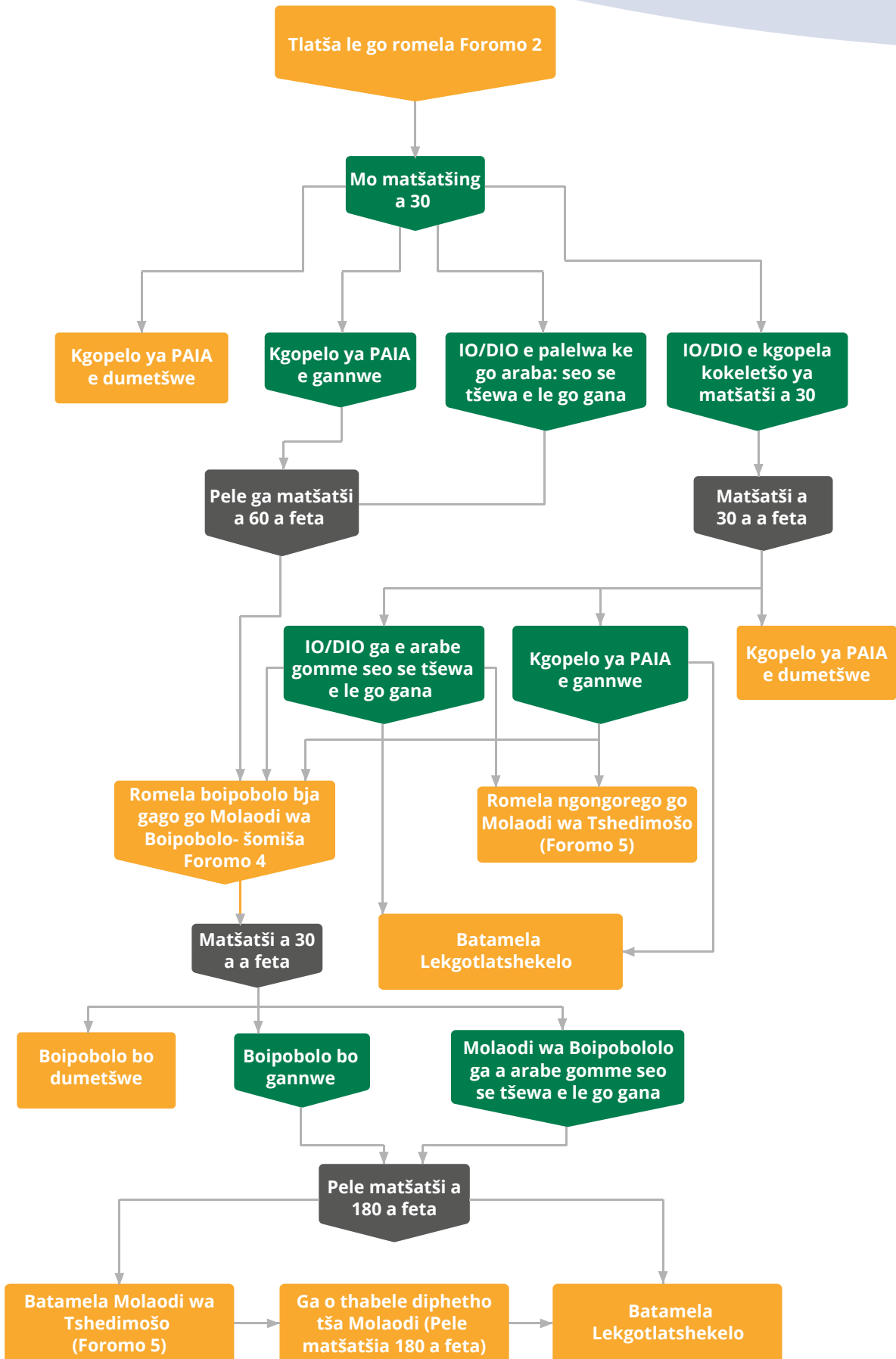
⁴¹ Molao 4 Melao ya Thotloetso ya phitlhelelo ya tshedimošo, 2019

24.4.4.4 dira taelo ya ditshenyagalelo kgahlanong le lekoko leo;

24.4.4.5 kgahla kgoro, phitišo ya go se tšamaišane le lebaka la go tšea matšatši a 180 le mo go lona kgopelo e swanetšeng go tlišiwa. Bjale ka ge go bontšhitšwe ka godimo, mabaka a a lekaneng a go gapeletsa ke go latela lebaka le le hlalositšweng o swanetše go hlalosa ka botlalo mo kgopelong ye e nang le sa go e thekga.

25. TAEKERAMO YA MOKGWATSHEPETŠO WA KGOPELO YA PAIA

Kgopela o bale tšhate ye e latelang ya kgato ka kgato, ya dikgato tše di swanetšeng go latelwa ge o šomiša tokelo ya phihlelelo ya tshedimošo

26. MELAWANA YE E DIRILWENG GO YA KA KAROLO 92 YA PAIA

- 26.1 Go ya ka karolo 92(1) le 92(4) ya **PAIA**, Tona e dirile Melawana ye e amanang le Tlhohleletšo ya Pihhlelelo ya Tshedimošo, ye e akaretšang dintlha tše di latelang -
- 26.1.1 Maikarabelo a Molaodi wa Tshedimošo (**molawana 2**)
  - 26.1.2 Maikarabelo a Bahlankedi ba Tshedimošo (**molawana 3**)
  - 26.1.3 Go ba gona ga dikgatišo tše di rileng tša mekgahlo ya Pušo (**molawana 4**)
  - 26.1.4 Go phatlalatswa ka boithaopo le go ba gona ga dikgatišo tše di rileng tša mekgahlo ya poraebete (**molawana 5**)
  - 26.1.5 Kgotlo ya go fihlelela tshedimošo ye e tshwereco ke mekgahlo ya setšhaba goba ya poraebete (**molawana 6**)
  - 26.1.6 Kgotlo ya ditlamorago le ditefelo tše di phatelelegang (**molawana 7**)
  - 26.1.7 Boipobolo bja kgahlanong le sephetho sa mekgahlo wa setšhaba (**molawana 8**)
  - 26.1.8 Go lokela dingongorego go Molaodi wa Tshedimošo (**molawana 9**)
  - 26.1.9 Mokgwatshepetšo wa malebana le nyakišišo ya ngongorego (**molawana 10**)
  - 26.1.10 Go rarolla ditaba (**molawana 11**)
  - 26.1.11 Ditaba tša Kagišaono (**molawana 12**)
  - 26.1.12 Tekolo ya obamelo ya ka Molaodi wa Tshedimošo go sephethong sa kgotlo (**molawana 13**)
  - 26.1.13 Melato le dikotlo (**molawana 14**)
  - 26.1.14 Dikgokagano tša eleketheroniki (**Molao 15**)
  - 26.1.15 Melato le dikotlo (**Molao 16**)
- 26.2 Go ya ka karolo 79(1) ya **PAIA**, Boto ya Melao ya Dikgotlatšhekelo tsa Melao, ka tumelano ya Tona, e dirile melao ya mekgwa ya -
- 26.2.1 Ikgotlatšhekelo go tsamaišana le dikgotlo temaneng le karolo 78 ya **PAIA**; le
  - 26.2.2 Ikgotlatšhekelo ye e tla amogela dikemedi tše di amanang le tše di filweng mo karolo 80(3)(a).

27. DINTLHA TŠA MELAO YE BOHLOKWA, MELAWANA, DITSEBIŠO LE DITEBOGO

Melao, yeo e ka hlabelwago nako le nakoe

Molao wa Tlhohleletšo ya Pihhlelelo ya Tshedimošo, Molao 2 wa 2000

Molao wa Tlhohleletšo ya Tshepetšo ya Tshokollo, Molao 3 wa 2000

Molao wa Tlhohleletšo ya Pihhlelelo ya Tshedimošo yoo o Tlhabolotšweng, Molao 54 wa 2002

Molao wa Tšhireletšo ya Tshedimošo ya tsa bo wena, Molao 4 wa 2013

Molao wa Tlhohleletšo ya Pihhlelelo ya Tshedimošo yoo o Tlhabolotšweng, Molao 31 wa 2019

Molao wa Tefelo ya Mokgahlo wa Dipolotiki, Molao 6 wa 2018

Melawana le Ditsebišo

Tsebišo ya Pušo	Letšatšikgwedi la diphatlalatši	Hlogo le tthaloso
Tsebišo ya Mmušo R. 757 ka gare ga GG No 45057	27 Phato 2021	Melao ya go sepelelana le Tlhohleletšo ya Pihhlelelo ya Tshedimošo, 2021.
Tsebišo ya Pušo R.991 mo GG 28107	14 Diphallane 2005	Melawana ye e hlalosa mabaka a motho ao a laetšang gore a se patele ditefelo.
Tsebišo ya Mmušo 397 ka gare ga GG No. 44785	30 Phupo 2021	Tlogelo ya mekgahlo ye mengwe ya phoraebete ya go se latele Tlhahli ya PAIA .
Tsebišo ya Pušo 1217 in GG 42717	19 Lewedi 2019	Maemo a Lekgotlatshekelo ya Metšisiseterata bjale e kgona go theeletša ditaba tša PAIA .
Tsebišo ya Pušo R.1284 in GG 42740	4 Diphallane 2019	Melao ya mekgwatshepetšo ya dikgopelo tše di swanetšeng go dirwa temaneng le PAIA go Lekgotlatshekelokgolo goba go Lekgotlatshekelo ya Matšisiterata.

DITEBOGO

Tlhahli ye e tlabotšweng ya go šomiša **PAIA** e ngwadilwe la mathomo ke Khomishene ya Afrika Borwa ya Ditokelo tša Botho (**SAHRC**) gomme Molaodi o leboga mošomo ya mathomo ya **SAHRC**, go akaretša methopo ka moka ya yona.

E ngwadile ke

MOLAODI WA TSHEDIMOŠO